

ยวาทคดีเฉลยผล

พระธรรมเทศนา พระราชพงษาวดารดั่งเขป

กรมสมเด็จพระปรมาณูจิตธิไนเรศ ฯ

ทรงนิพนธ์

พิมพ์ครั้งที่ ๒

แปลในงานแปลศพ

อำมาตย์โท พระสุนทรเทพกิจจารักษ์ (เข็ม วัตันตสิงห์)

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓

759.3
ป

79.8

**THE LIBRARY
THE COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND**

THE LIBRARY
THE COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

บรมมณฑลพลลภ

พระบรมเทศนา พระราชพงษาวดารสังเขป

กรมสมเด็จพระปรมาณุชิตชิโนรส ฯ

ทรงนิพนธ์

พิมพ์ครั้งที่ ๒

แจกในงานปลงศพ

อำมาตย์โท พระสุนทรเทพกิจจารักษ์ (เจิม วสันตสิงห์)

พิมพ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๓

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

นางชัชวาลีน สุนทรเทพกิจจารักษ์ มาแจ้งความต่อกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณว่า จะปลงศพ อำมาตย์โท พระสุนทรเทพกิจจารักษ์ (เข้ม วสันตสิงห์) ผู้สามี มีความศรัทธาจะรับพิมพ์หนังสือในหอพระสมุดสำหรับพระนคร เป็นของแจกในงานศพสักเรื่อง ๑ ขอให้กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ เวลาที่มาออกกระชั้นงานศพ เวลาพิมพ์หนังสือมีน้อยวัน จะเลือกเรื่องใหม่ที่ยังไม่เคยพิมพ์ เวลาไม่พอที่จะตรวจชำระฉบับ แต่หนังสือในหอพระสมุดฯ มีหนังสืออยู่อีกจำพวก ๑ ซึ่งเป็นหนังสือเคยพิมพ์แล้ว แต่ฉบับหมดหายาก ถึงเวลาที่ควรจะพิมพ์ใหม่ ข้าพเจ้าจึงเลือกในหนังสือจำพวกนี้ได้เทศนาเรื่องพระราชพงษาวดาร เป็นพระนิพนธ์ของกรมสมเด็จพระปรมานชิตชินโนรสทรงนิพนธ์ ให้นางสุนทรเทพกิจจารักษ์ พิมพ์แจกในงานปลงศพสามีตามประสงค์

หนังสือเทศนาพระราชพงษาวดารนี้ ได้มีนายพันตรี หลวงอนันตยุทธภักตร์ (ฉ่ำ เกษมศุข) พิมพ์ครั้งแรกแจกในงานปลงศพมารดา เมื่อปีเถาะ พ. ศ. ๒๔๕๗

ประวัติเหตุแห่งหนังสือเทศนาพระราชพงษาวดารเรื่องนี้ ปรากฏในหนังสือพระราชพงษาวดารรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดีเรียบเรียงไว้ ยุติด้วยข้อความที่กล่าวไว้ในท้ายเทศนาว่า เมื่อมีกบฏศรีณรงค์ ๑๒๓๓ พ. ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาถึงฉะเชิงเทราสมทบทัพ ในชั้นทรง

(๒)

พระอนุสรณ์คำนึงถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระโอยกาธิราช พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอกฟ้าฟ้าโลก สมเด็จพระชนกาธิราช พระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย แลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ประคองฐานแลสืบพระ
บรมราชจักรีวงศ์ ดำรงสยามพิภพมาทั้ง ๓ พระองค์ มีพระราช
ประสงค์จะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานเป็นการพิเศษ
สนองพระเดชพระคุณ จึงทรงอาราธนากรมสมเด็จพระปรมาธิบดีศรีโนรส
ให้ทรงแต่งเทศนาเรื่องพระราชพงษาวดารกรุงเก่า แลให้ทำกระทง
ใหญ่เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ ทั้งกระทงนอกกำแพงแก้วพระที่นั่งสุทิต
มหาปราสาทข้างบ้านเหนือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์ทำ
กระทง ๑ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติทำกระทง ๑ เจ้า
พระยานิกรยถิทรทัตสมุหนายก ทำกระทง ๑ กระทงใหญ่ทั้ง ๓ นี้
ตามที่จดไว้ว่าสูง ๖ วาตลอดยอด กว้าง ๔ วา ประดับด้วยเครื่อง
ไทยธรรมสำหรับบูชาภัณฑ์เทศน์กระทงละ ๑๐ ภัณฑ์.

ณเดือนธันวาคม ๔ ค่ำ เริ่มมีพระธรรมเทศนาในพระที่นั่งสุทิต
มหาปราสาท ซึ่งประคองฐานพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวอยู่ในเวลานั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี่) วัดประยุ
รวงศาวัด แต่ยังเป็นพระพิมลธรรม ถวายเทศนาพระราชพงษาวดาร
บริเฉทที่ ๑ พระธรรมวโรคม (ถึก) วัดพระเชตุพน ถวายเทศนา
พระราชพงษาวดารบริเฉทที่ ๒

(๓)

ณวันแรม ๕ ค่ำ มีเทศนามหาเวสสันดรชาดก สมเด็จพระ
กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ แต่ยังคงทรงพระยศเป็นกรมหมื่น
ยวรวังษ์สุริยพันธ์ ถวายเทศน์กัณฑ์ทศพร พระธรรมไตรโลก (รอด)
วัดโมฬีโลก เทศน์กัณฑ์หิมพานต์ พระพิมลธรรม (ยิ้ม) แต่ยังเป็น
พระพรหมมุนี อยู่วัดสุทัศน์ เทศน์กัณฑ์เทศน์สมเด็จพะพจนานจารย์
(ศรี) วัดประทุมคงคา แต่ยังเป็นพระอโนมมุนี เทศน์กัณฑ์วันประเวศ
สมเด็จพะพจนานจารย์ (พก) วัดศาลาปูนกรุงเก่า แต่ยังเป็นพระ
ธรรมราชา วัดวรเทคนิกกัณฑ์ชุก หม่อมเจ้าพระญาณวราภรณ์
(รอง) ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์ แต่ยังมี
อยู่วัดราชบูรณะ เทศน์กัณฑ์จุลพน พระสมุทมนี (สังข์) วัดขจรนิเวศ
เทศน์กัณฑ์มหาพน พระวิสุทธิโสภณ (น้อย) วัดประยูรวงษาวาศ
เทศน์กัณฑ์กุมาร พระเทพโมฬี (เอี่ยม) วัดเครือวัลย์ เทศน์
กัณฑ์มัทรี พระธรรมไตรโลก (ทอง) แต่ยังเป็นพระกระวีวงศ์
อยู่วัดราชคฤห์ เทศน์กัณฑ์สังกัณฑ์บรรพ พระธรรมเจดีย์ (เนียม)
วัดกัลยาณมิตร แต่ยังเป็นพระอธิการญาณสาร เทศน์กัณฑ์มหาธาตุ
พระวิเชียรโมฬี (เพ็ง) วัดจันทาราม เทศน์กัณฑ์ลักษณีย์ กรม
สมเด็จพระปรมาธิบดีชินโรส วัดพระเชตุพน ถวายเทศน์กัณฑ์
นครกัณฑ์.

ณวันแรม ๖ ค่ำ มีเทศนาอริยสัจ แลสติปัฏฐาน รวม ๕ กัณฑ์
คือ สมเด็จพระวันรัต (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เทศน์กัณฑ์
ทุกขสัจ สมเด็จพระอริยวงษาคตัญญาณ (อู่) วัดสุทัศน์ เทศน์กัณฑ์

(๕)

สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดมหาธาตุ
เทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง สมเด็จพระวันรัต (ทัย) แต่ยังเป็นพระอริยมุนี
อยู่วัดราชธานีวาศ เทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง พระยาศรีสุนทรโวหาร (พัก)
แต่ยังบวชเป็นพระราชาคณะ ที่พระศรีวิสุทธิวงษ์ อยู่วัดขวรรณิเวศ
เทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง

ฉวันแรม ๗ ค่ำ มีเทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง ๕ กัณท์ คือ พระเมธา
ธรรมรส (เอี่ยม) วัดพิไชยญาติการาม เทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง
พระมหามิตร วัดขวรรณิเวศ (ได้ยื่นว่าต่อมาได้เป็นพระราชาคณะ
ที่พระสาสน์ทิลก ภายหลังลาสิกขาบท ได้เป็นที่ขุนปฏิภนาถพิจิตร)
เทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง พระอมราภิกษิต (เกิด) วัดขวรรณิเวศ เทคนิก
รัตนโรตัสสัง พระวิสุทธิโสภณ (เหมือน) วัดมหรรณพาราม แต่ยัง
เป็นเปรียญอยู่วัดประยุรวงศาวาส เทคนิกรัตนโรตัสสัง พระวรรณมุนี
(เส็ง) วัดจักรวรรดิราชาวาส เทคนิกรัตนโรตัสสัง

ฉวันแรม ๘ ค่ำ มีเทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง ๕ กัณท์ คือ สมเด็จพระ
พระวันรัต (สมบุญ) แต่ยังเป็นพระเทพกระวี่อยู่วัดทองนพคุณ
เทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง พระพินิจวินัย วัดราชโอรส (เข้าใจว่าช้อจีนแล้วได้
เป็นพระธรรมไตรโลก) เทคนิกรัตนโรตัสสัง พระประวิทย์บัณฑิต (ครุฑ)
วัดกัลยาณมิตร แต่ยังอยู่วัดราชบูรณะ เทคนิกรัตนโรตัสสัง พระมหา
ราชครูพิราม (ชู) แต่ยังบวชเป็นพระราชาคณะ ที่พระนิกรมมุนี
อยู่วัดนาคกลาง เทคนิกรัตนโรตัสสัง พระเทพมุนี (กัน) วัด
สุวรรณาราม เทคนิกรัตนโรตัสสัง ได้ความตามจดหมายเทศอันเป็น
ประวัติของหนังสือเรื่องเทคนิกถนอมรัตนโรตัสสัง พงษ์พานิช

(๕)

ประวัติพระสุนทรเทพกิจจารักษ์

พระสุนทรเทพกิจจารักษ์ ชื่อเต็ม วสันตสิงห์ เป็นบุตรหลวง
อนรรักษ์เบศวร์ (สิงโต) เกิดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อณวันอาทิตย์ เดือน
อ้าย ขึ้น ๓ ค่ำ ขั้มมะแม จุลศักราช ๑๒๔๕ พ.ศ. ๒๔๒๖ เมื่อยังเด็ก
ผู้ปกครองได้พาตัวมาฝากไว้กับข้าพเจ้าให้เล่าเรียนศึกษาอยู่ที่โรงเรียน
สวนกุหลาบ สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรชั้นประโยค ๒ ต่อมาในกาล
ครั้งหนึ่ง มหาอำมาตย์ตรี พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊
ฉะนะนอง) สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต แต่ยังมีว่าราชการจังหวัด
ตรัง เข้ามาทรงพบ ฯ อยากจะหาเด็กนักเรียนออกไปฝึกหัดไว้ใช้
สอยราชการที่จังหวัดตรัง เห็นนายเข้ม วสันตสิงห์ ก็ชอบใจ ว่าเป็น
คนฉลาด จึงขอไปจากข้าพเจ้าเอาไปส่งเข้าโรงเรียนให้เรียนภาษา
อังกฤษที่เกาะหมาก นายเข้ม วสันตสิงห์ เรียนได้รวดเร็ว มีอุปนิสัยก็
จึงได้เป็นนักเรียนหลวง ส่งออกไปเล่าเรียนวิชาต่างประเทศอังกฤษ
ในเวลาที่ไม่เล่าเรียนอยู่นั้นได้มีโอกาสรับใช้สอยสนองพระเดชพระคุณ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อยังทรงศึกษา
วิชาการอยู่ในประเทศยุโรป ทรงคุ้นเคยมาแต่ครั้งนั้น จึงได้รับ
พระราชทานเข็มข้าหลวงเดิมในรัชกาลปัจจุบันนี้
นายเข้ม วสันตสิงห์ กลับจากเล่าเรียนในยุโรป เข้ามารับ
ราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ได้พระราชทานสัญญาบัตรเป็น
ที่ชนปรีวัตวิจิตรแล้วรับราชการต่อมาในกระทรวงมหาดไทย ได้
เลื่อนบันดาศักดิ์เป็นหลวงปรีวัตวิจิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗

(๖)

ถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ ออกไปรับราชการในตำแหน่งข้าหลวง
มหาดไทย อยู่มณฑลราชบุรี ๑ มณฑลปราจีนบุรี ๑ แล้วย้าย
ไปอยู่มณฑลภูเก็ต ๒ ปี

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาว่างลง
จังหวัดนั้นเป็นที่สำคัญ ด้วยต้องปกครองทั้งไทยแลแขกมลายู ซึ่ง
เป็นพลเมือง กับทั้งต้องรับรองโต้ตอบกับต่างประเทศ ด้วยเป็นที่ชาย
พระราชอาณาจักร หลวงปวิตรีวิจิตรเป็นผู้ได้เล่าเรียนรู้ภาษาต่าง
ประเทศ แลอธิบายไศรยเรียบร้อย รู้จักเข้าที่ประชุมสนับได้ทุกหมู่เหล่า
จึงได้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา เวลานั้นเรียกว่าปลัดมณฑล
ปัตตานีประจำจังหวัดขางนรา. ยังค้ำขัญราชการเรียบร้อย เรียนรู้ภาษา
มลายูพูดจาได้ จึงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระนราภิบาล
มียศเป็นอำมาตย์โท เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดขางนราอยู่ ๓ ปี

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดตรังว่าง ด้วย
พระยาเสนาสงครามคดีฤทธิ ได้เลื่อนที่เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลร้อยเอ็ด
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระนราภิบาลมาว่าราชการจังหวัด
ตรัง อยู่ได้ ๑ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ เกิดอาการเจ็บป่วยเป็นวรรณโรค
ภายใน จะรับราชการหิวเมืองต่อไปไม่ได้ จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้เข้ามารับราชการในตำแหน่งเทศาภิบาลเมืองรังกระทรวง
มหาดไทย พระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระสุนทรเทพกิจจารักษ์ รับ
ราชการอยู่ได้ไม่ถึงปี อาการป่วยกำเริบขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรด

(๗)

เกล้า ฯ พระราชทานเบี้ยบำนาญให้ผู้นอนพักรักษาตัว อาการประทุ้ง
อยู่บ้าง ทรงลงข้างไม้มีพจนานุกรม บัญชีมาจนถึงฉนวนที่ ๑๘ กุมภาพันธ์
ตรงกับวันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ ขั้มเสง จุลศักราช ๑๒๗๗ พ.ศ. ๒๔๖๐
พระสุนทรเทพกิจจารักษ์ถึงแก่กรรม จำนวนอายุได้ ๓๕ ปี

เมื่อพระสุนทรเทพกิจจารักษ์ ยังเป็นหลวงปริวิศวรรวิจิตร
รับราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ได้ทำการวิวาหมงคลกับนางสาว
คอซุ่ยอิน ธรรมนอง ธิดาพระยาวชิรญาณุประดิษฐ์ (คอซิมบี้ ธรรมนอง)
มีบุตรด้วยกัน ๓ คน เวลาปีศาจถึงแก่กรรมนี้ ยังเป็นเด็กเล็ก
อยู่ทั้งนั้น

ข้าพเจ้าขออนโมทนาคุณคุณุณยราษีทักษิณานุปทาน ซึ่งนาง
สุนทรเทพกิจจารักษ์ บำเพ็ญในการปลงศพสนองคุณพระสุนทรเทพ
กิจจารักษ์ (เข็ม วสันตสิงห์) ผู้สามี และได้พิมพ์หนังสือเทคนา
พระราชพงษาวดารนี้ให้แพร่หลายนับเป็นครั้งที่ ๒ แลเชื่อว่าท่าน
ทั้งหลายผู้ที่ได้อ่านสมุคเล่มนี้ จะพอใจแลอนโมทนาด้วยทั่วกัน

ตั้งอภินิหาร สภานายก

หอพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑

พระธรรมเทศนาพระราชพงษาวดารสังเขป
พระนิพนธ์สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ๗

- ๑ ทานี่ สี่ลั ปรีจจำคี่   ชาษฐ์ข่ว มีท่ท่ว คบี่
 อโกธิ อวิหี่สญี่   ชันคี่ญี่ อวิโรธนี่
 อี่เจเต ทลธี่มีเมหี่   ราชวี่เต ปวี่คตยี่คี่ ๗

๑ บัดนี้จะได้รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ในทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการนั้นก่อน ตามพระยาพิ อินันนันทิมิคชาตก พระบรมโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนันทิมฤค ถวายโอวาทานุสาสน แก่สมเด็จพระโกศลราช ให้ทรงประพฤติในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ อันเป็นโบราณราชานวัตรชดัยจรรยา ทานี่ คือให้มีพระกระมลเจตนา ยินดีในที่ย่าเพี้ยทาน เว้นจากมาจฉริยจิตรนั้น ๑ ^๒ สี่ลั คือทรงสมาทาน รัักษาชั่งเบญจศีลเป็นนิจนวันทวารกาล ๑ ^๓ ชาษฐ์ข่ว คือทรงอุชงศภาพ ปฏิบัติช่อพร้อมในทวารทั้ง ๓ คือ กายทวาร วิทวาร มโนทวารนั้น ๑ ^๔ มีท่ท่ว คือมีพระไทยอ่อนโยบอ้อมเออเพอไปในนักรประชานทั้งหลาย นั้น ๑ ^๕ คบี่ คือทรงปฏิบัติรัักษาชั่งอุโบสถศีลทุก ๆ วันอุโบสถนั้น ๑ ^๖ อโกธิ คือทรงบันเทาเลี้ยชั่งความโกรธ ๗ มีเมตตาเป็นขรจาริกนั้น ๑ อวิหี่สญี่ คือมีไตเบยคเบยสนสรพสัตว์ทั้งหลายให้ ไต่ความเทือค่ออัน มีพระกรุณาเป็นบุพภาคนั้น ๑ ชันคี่ ๗ คือมีพระไทยกอบไปค้วยอธิวาคน

ชั้นที่ระงับเสียซึ่งโทษจิตรนั้น ๑ อวิโรชนี คือมิได้ประพฤติกผิดจาก
โบราณราชประเพณีนั้น ๑ สิริเปนนทศพิธราชธรรมครบ ๑๐ ประการ
โดยในยพวรรณมานั้น

อนึ่งขัตติยวัตรวิधि มีในคัมภีร์สารสังคหว่า โบราณราชกาเล
กัจจะรู้มา สมเด็จพระบรมกระษัตริย์ในกาลก่อน บ่อมทรงประพฤติก
ในสังคหวัตรทั้ง ๔ สงเคราะห์แก่อเนกนิกรประชาราษฎรทั้งปวงโดย
ยุติธรรมราชประเพณี

สัสดีสมเด็จ คือพระราชทานเข้าปลุกเสกคูโคแอกไถให้แก่ราษฎร
ทั้งหลาย ทำนาได้ผลธัญญาหารประมาณ ๑๐ ส่วน ยกเอาเป็น
ส่วนหลวงส่วน ๑ ขึ้นใส่ฉางไว้สำหรับพระนครประการ ๑

ปฐิสเมธิ คือโปรดพระราชทานรางวัล กล่าวคือเบี้ยหวัด
แก่ราชบริพารพลซึ่งฝ้ายนำฝ้ายในบ้ละสองครั้ง คือ ๒ เดือนให้ครั้ง ๑
เป็นค่ายาไถยาอาหารเลี้ยงชีพ จะได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณ
ประการ ๑ คือ ประชาชนคนใดที่ไร้ทรัพย์สิน เขียนอักษรมาทูลพระราช
ทรัพย์สินไปทำทนต์โปรดพระราชทานให้ ล่วงไปสามปีจึงเรียกเอาคืน
เป็นภาษีทวชน ๒ เท่า ได้ชื่อว่าเลี้ยงซึ่งมนุษย์ทั้งหลาย เหมือนคุณ
ผูกพันไว้ซึ่งน้ำจิตรให้ชุ่มชื้นโสมนัสคิยนิทประการ ๑

วาจาเปี้ยย คือคำรัสพระราชกถาด้วยสัณหวาจาเป็นที่รัก
ตรัสเรียกชนทั้งหลายว่าพ่อว่าลุงเป็นอาทิ โดยสมควรแก่อายุอันแก่
แลหนุ่มมิได้หยาบช้าประการ ๑ สิริเปนนทศพิธวัตรทั้ง ๔ ประการด้วยกัน

เข็ญว่สมเด็จบรมกระษัตริย์ทรงบำเพ็ญในครั้งสังคหวัดถุตั้ง
 พรณามานี้ พระนครราชธานีนิคมคามชนบทประเทศแวนแคว้นอันนั้น
 ก็จะมีตั้งบริวารด้วยอันนะปานาหารปราศจากอุขัตวอนตราย มนัสสา
 สัมโมทมานา หม่อมมนุษย์ทั้งหลายก็จะชื่นชมโสมนัส ยังบุตรให้
 นั่งเหนืออกให้พอนว่า มีประตูเรือนมิไต่ยัด นิลคัลล ใต้ชื่อว่า
 ปราศจากลิมแลกลอนทุกประตูย่านประตูเรือนไม่มีโจรผู้ร้าย เช่น
 อานิสย์แห่งสังคหวัดถุทั้ง ๔ ประการ เป็นโบราณราชประเพณี
 สมเด็จบรมกระษัตริย์ทรงปฏิบัติประพฤติมาแต่ในกาลก่อน

น เถวล์ ไซ้แต่เท่านั้น โบราณราชนาธิคิพึงทรงประพฤติใน
 ทศกุกศกรวมขดเป็นอธิคิแล้ว ลำดับนั้นจึงทรงปฏิบัติในจักรวัตถ์
 ทั้ง ๑๒ ประการสืบต่อไป คือขยกเอาธรรม ๓ ประการ คือ รักรัษธรรม ๑
 อารณธรรม ๑ คฤคิธรรม ๑ ให้เจือจานชานชายทั่วไปในจักรวัตถ์
 ทั้ง ๑๒ ประการ มีข้อความพิศการในมหาสุทศินสูตรที่ฌนิกายมหาวัด
 ว่า ททา โภสิสัตโต ครั้งนั้นสมเด็จบรมโพสิสัตวเสวยพระชาติเป็น
 กรุงกระษัตริย์มหาสุทศินราชาธิราช เสวยโอสุริยสมบัติในกรุงกุสาวคิ
 ราชธานี ทรงประพฤติในธรรมทั้ง ๓ ประการ คือรักรัษธรรม
 อารณธรรม แลคฤคิธรรม อันเจือทั่วไปในจักรวัตถ์ทั้ง ๑๒ ประการ
 อันว่ารักรัษธรรมนั้น คือทรงปฏิบัติในอธิวาคนขันตักังพรณามาแล้ว
 แลอารณธรรมได้แก่กิริยาที่พระราชทานอนสารสมบัติ แลสวิญญาณ
 กทรรพีย์ แก่บุทคลอันควรจะสงเคราะห์ คฤคิธรรม ได้แก่กิริยา

เนคมชนปเทศ ^๕ หนึ่งทรงส่งเคราะห์แก่ชาวคามนิคมชนบท
แวนแคว้นทั้งปวง ^๕ กุศลส่งเคราะห์แก่คหบดีชาวพระนคร ^๕ จัดเป็น
จักรวัตถ์วรรค ^๕ ๕

สมณพราหมณ์ ^๕ หนึ่งทรงส่งเคราะห์แก่สมณพราหมณาจารย์
ทั้งปวง ^๕ อรรถาธิบายว่าบรรพชิตจำพวกใดว่างบเสียซึ่งขาดได้ชื่อว่า
สมณะ ^๕ จำพวกใดมีขาดอันลอยเสียแล้วได้ชื่อว่าพราหมณ์ ^๕ นัยใน
ภิกษุสงฆ์ทั้ง ๒ จำพวกด้วยกัน ^๕ แต่ทว่าพราหมณ์นั้น ^๕ ทรงคุณธรรม
ยิ่งกว่าที่ชื่อสมณะ ^๕ สมเด็จพระบรมครูจึงทรงส่งเคราะห์ด้วยถวายเป็น
จตุบจจัยทั้ง ๔ ^๕ จัดเป็นจักรวัตถ์วรรค ^๕ ๖

มิกขกช ^๕ หนึ่งทรงส่งเคราะห์แก่สรรพสัตว์จตุบทวิยทั้งปวง
คือทรงพระกรุณาโปรดให้อภัยทาน ^๕ แก่สัตว์เดือบรรณทั้งหลายในน้ำ
แลบก ^๕ ห้ามมิให้มนุษย์กระทำประทุษร้ายอันตรายชีวิต ^๕ จัดเป็น
จักรวัตถ์วรรค ^๕ ๗

อหิมการปฏิก ^๕ หนึ่งทรงส่งเคราะห์แก่ประชาราษฎร
ทั้งปวง ^๕ คือห้ามมิให้กระทำบาปมีเขมยวิชเวรเป็นต้น ^๕ ตักเตือนให้
บำเพ็ญการกุศลสุจริตธรรม ^๕ จัดเป็นจักรวัตถ์วรรค ^๕ ๘

อนาน ^๕ อนานปทาน ^๕ หนึ่งทรงส่งเคราะห์แก่ประชาชนที่
ยากไร้ด้วยพระราชทานพระราชทรัพย์ ^๕ คือให้ทานเนื่อง ๆ ^๕ จัดเป็น
จักรวัตถ์วรรค ^๕ ๙

สมณพราหมณ์ ^๕ อุปสังกมิตวา ^๕ ษัตริย์ ^๕ หนึ่งคือเสด็จ
พระราชดำเนินไปสู่หาสมาคมสมณพราหมณาจารย์ที่ทรงคุณธรรมมาก

ทรวสไต่ถามซึ่งขยาปบุญคุณแลโทษเนื่อง ๆ เพื่อจะเปลื้องเสียซึ่งข้อ
วิมุติกังขาในพระกรรมผลสันตทาน จักเป็นจักรวตัตว์คาร์บ ๑๐ ประการ
อหิมมิกวาคัสส ปทานัน อนึ่งทรงสละละเสียซึ่งอกรรมมิกวาค
อันมิได้สัมควร จักเป็นจักรวตัตว์คาร์บ ๑๑

วิสมโลภปทานัน อนึ่งทรงสละละเสียซึ่งวิสมะโลภะ คือมิได้
มีพระไทยปราถนาซึ่งลาภอันมิควรจะพึงได้ จักเป็นจักรวตัตว์
คาร์บ ๑๒ ประการ

เบื้องว่าสมเด็จบรมกษัตริย์ทรงบำเพ็ญในทวาทศจักรวตัตว์
กึ่งพรรณามาฉนี้ แม้ว่าพระขารมีบุญญาภภาพในยุเรภพพร้อมกั
บขุขุณิกคลประกอบกันบริบูรณ์แล้ว ก็อาจให้สำเร็จแก่บรมจักรวต
ราชสมบัตติ กุถึงสมเด็จพระเจ้ามหาสัทคินจักรพัทธราชาอันบริบูรณ์
ด้วยแก้ว ๗ ประการ มีทิพรคนเป็นต้น อันนั้นก็เป็นจารัตราชาอนุวัตร
ชาติยประเพณีโบราณราชกษัตริย์ ทรงปฏิบัติบำเพ็ญมาแต่ในกาลก่อน

ลำดับนี้จะได้รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ดำเนิน
เรื่องสยามราชวงษ์พงษาวดาร ลำแตงเทศแห่งโบราณชาติยราชอัน
เสวยไอสุริยสมบัตติในสยามประเทศฉนี้สืบ ๆ กันมา เพื่อจะให้ทรง
พระประสาทสังเวชในเหตุทั้งปวง มีประการต่าง ๆ ว่า มกฏลััจฉเร
ฉาฉิกลัตต สทวสสจุลลสักกราชินีสัมบัตเต ในกาลเมื่อจุลลศักราช
ได้ ๗๐๖ พรรษา มกฏลััจฉรฉคก ตทาสวัฉฉนโทโล ราชชา
เทวปุเรรัชฉกาเรลิ ในกาลนั้นสมเด็จพระเจ้าอู่ทองบรมกษัตริย์
ได้เสวยไอสุริยสมบัตติในกรุงเทพมหานคร อันตั้งอยู่ฝ่ายอุดรทิศใน

สยามประเทศนี้มีประมาณ ๖ พรรษา มีพระราชประสงค์จะสร้าง
 พระนครใหม่ จึงดำรัสให้ราชบุรุษให้ไปเที่ยวแสวงหาภูมิประเทศ
 อันมีพรรณไม้จลาชาติวิบุรณครบทุกสิ่ง ทั้งชนิดที่สาภาเค วิจิตรวิ
 ราชบุรุษนั้นเที่ยวไปโดยทุกชนิดที่ภาคถึงประเทศที่หนองโสน ประกอบ
 ด้วยพรรณไม้จลาชาติพร้อมวิบุรณไม้ไผ่ชาติ จึงกลับไปกราบทูลให้
 ทราบ โส ราชา สมเด็จพระบรมกระษัตริย์จึงยกพลโยธาพระราชารัฐ
 ทั้งยวงมาสู่ประเทศที่นั่น ชินฉาวริ สุเปทวา ให้ตั้งที่ประทับ
 พลับพลาไชยณตำบลเวียงเหล็ก แล้วสร้างพระนครรอบปรกด้วยพระมหา
 มณเฑียรปราสาทราชฐาน แลปรกการโดยรอบสำเร็จในกาลเมื่อ
 จุลศักราชล่วงได้ ๗๑๒ ปี นาม อทาสี จึงให้นามขัณฐ์ว่า กรุงเทพ
 มหานครนาม ๑ ตามนามพระนครเดิม ให้ชื่อว่าทวารวดีนาม ๑
 เหตุที่ชื่อเมืองทวารวดีแต่กาลก่อน ให้ชื่อศรีอยุธยา
 นาม ๑ เหตุเอานามเมืองสมเด็จพระเจ้ารามาราชนารายณ์มาประกอบ
 เข้า ทั้ง ๓ นามประมวญเข้าด้วยกัน จึงเรียกชื่อกรุงเทพมหานคร
 บวรทวารวดีศรีอยุธยา

โสรราชาภิเศก ลลิตวา สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองไ้ราชาภิเศก
 สวรรยาธิปัตติวัลลยราชณกรุงศรีอยุธยา ทรงนามสมเด็จพระเจ้า
 รามาธิ ตามโบราณนามพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาในอดีตกาลก่อน
 ทั้งชนิดสังข์ ลลิตวา แลวันเมื่อราชาภิเศกนั้นได้สังข์ทักษิณาวรรณ
 ภายใต้ต้นไม้หมันในพระนคร สัตตคัสวัสสิโก เมื่อแรกไ้ราชสมบัต
 นั้น พระชนม์ได้ ๓๗ พรรษา ตโย ปาสาเท กาวเรทวา จึงให้สร้าง

ปราสาททั้ง ๓ ให้นำไฟทูลริบมหาปราสาท ๑ ไฟชนคัมมหาปราสาท ๑
 ใสสวรรค์มหาปราสาท ๑ แล้วให้พระบรมราชาธิราชผู้เป็นพระเชษฐา
 ธิปัตย์แห่งพระมเหษินนี้ ไปเสวยสมบัติเมืองสุพรรณบุรี ราเมสุรนาม
 ราชปุตต์ ให้พระราชโอรสทรงพระนามพระราเมศวรราชกุมาร ไป
 ผ่านสมบัติเมืองลพบุรี ครั้งนั้นมีปจันตนครเมืองชนแก่พระนคร
 ศรัยทชยา ๑๖ เมือง คือเมืองชวา เมืองมะละกา เมืองตะนาวศรี
 เมืองทวาย เมืองเมาะตมะ เมืองเมาะลำเลิง เมืองนครศรีธรรมราช
 เมืองสงขลา เมืองจันทบูร เมืองพิศณุโลก เมืองสุโขทัย
 เมืองพิไชย เมืองพิจิตร เมืองสุวรรณคโลก เมืองกำแพงเพชร
 เมืองนครสวรรค์ พุทเธียลคาควาส รตนนวนาสัญญ์ การาเขตต์วา
 ให้เจ้าปนาวัตพทใสสวรรค์แล้วตีฆ่าแก้ว แล้วให้พระราเมศวรราชบุตร
 ยกพลโยธาหาญไปตีกรุงกัมพูชาธิปัตย์ แลให้พระบรมราชาเมือง
 สุพรรณบุรียกหนุออกไปไต่กรุงกัมพูชา กวาดชาวเมืองมายัง
 พระนครเป็นอันมาก

กุกกุฏสังวัจระ เอกตัสสิกตัสตัสลัสกกราชินี สัมปัตเต ใน
 กาลเมื่อลุลลศักราชไทย ๗๓๑ บัรกาเอกคก สัมเด็จพระรามธิปัตย์
 เสด็จทิวงคต อยู่ในราชสมบัติไทย ๒๐ พรรษา ฌัญญุณาสวัสสิโก
 พระชนมายุได้ ๕๐ ปี จึงพระราเมศวรราชบุตร เสด็จมาจากเมือง
 ลพบุรี ขึ้นเสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดา

กุกกุฏสังวัจระ ทวีตตัสสิกตัสตัสลัสกกราชินี สัม
 สัมปัตเต ครั้นเมื่อลุลลศักราชไทย ๗๓๒ กุกกุฏสังวัจระกาลกำหนด

ธาคูพร้อมทั้งอุโบสถสถูปวิหารกุฏิเสนาคนบริวารณั้ ททา กัมพูชนั้โท
 ครั้งนั้นพระยากัมพูชา ยกพลทวยหาญมาตีเมืองชลบุรี แลเมือง
 ปันตชนบททั้งหลายฝ่ายประพาศิศ ครอบทั่วถึงเมืองจันทบูร กวาคเอา
 ราษฎรไปประมาณเจ็ดพัน ครอบปีติ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็เสด็จกรี
 ทัพลาพลทัพหลวงไปตีกรุงกัมพูชาธิปัตย์ได้ ได้ชาวชนบททั้งปวงกลับ
 คืนมาพระนคร

สหัสวรรษ เอกนษัณญสาธิกัตตศคชุลลัศกกราชินิ ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๑๔๘๘ ปีเถาะนพศก สมเด็จพระบรมกระษัตริย์ทรงบูรณา
 สุวรรณบรรพตวิหาร คือวัดภูเขาทอง ก่อสร้างพระมหาเจดีย์แล้ว
 เสร็จ ตัดถ วิสเส สมเด็จพระวราเมศวรราชก็เสด็จสวรรคตในปีเถาะ
 นั้น สถิตย์อยู่ในราชสมบัติได้ ๖ ปี ๓๓๘ รามราชานาม ราไชโรไล
 จึงสมเด็จพระยารามราชโอรส ได้เสวยราชสมบัติสืบมาได้ ๑๕ ปี
 โส มหาเสนาปติสัส กุทัโร สมเด็จพระบรมกระษัตริย์ทรงพระพิโรธแก่
 เจ้าพระยามหาเสนาบดี จะให้จับประหารชีวิตเสีย ตโต โส ปลายันโต
 ลำคัยนั้นจึงเจ้าพระยามหาเสนาหนีไปอยู่ปากเมืองปทาคูจาม สาสน
 อเปสยิ แล้วส่งข่าวสารไปกราบทูลอัญเชิญเสด็จสมเด็จพระนครอินท
 ราชนั้กตาสมาเด็จพระบรมราชาธิราช ซึ่งครองสมบัติณเมืองสุพรรณบุรี
 ให้กรีทัพลทัพเข้ามายังพระนครศรีอยุธยา ๓ นคร วิลมันยัศวา แล้ว
 เจ้าพระยามหาเสนา นำพลเข้าปล้นพระนครได้ จึงอัญเชิญสมเด็จพระ
 พระนครอินทขึ้นครองราชสมบัติ ดำรัสให้สมเด็จพระยารามไปครอง

เมืองปทาคูคาม ตัสส์ มหันต์ อีสร์ริยัม ทัตวา แล้วพระราชทานอิศริย
 ยศแก่เจ้าพระยามหาเสนาบดีเป็นอันมาก โส ราชชา ตโย ปุคฺคา แล
 ส้มเต็จพระนครอินทนนท์ มีพระราชบุตร ๓ พระองค์ ทรงพระนาม
 เจ้าอ้ายพระยา ๑ เจ้าฉมูพระยา ๑ เจ้าสามพระยา ๑ จึงโปรดให้เจ้าอ้าย
 พระยา ไปครองเมืองสุพรรณบุรี ให้เจ้าฉมูพระยาไปครองเมือง
 สวรรคบุรี ให้เจ้าสามพระยาไปครองเมืองไชยนาทบุรี

โกกวิสเสอสิคฺยาริกคฺคตฺสจลลคฺกกราเช ในเมื่อจุลศักราช
 ปี ๗๙๐ บัจอสมุฏทริคิก ส้มเต็จพระนครอินทนนท์ก็เสด็จขยับขึ้นที่วังคต
 อยู่ในราชสมบัติได้ ๑๙ พรรษา ตัสสิ ขณ อูโภา ราชปุคฺคา ในขณะนั้น
 พระราชบุตรทั้ง ๒ คือ เจ้าอ้ายพระยา และเจ้าฉมูพระยา ก็ยกโยธา
 ทัพเข้ามาสู่พระมหานคร เพื่อจะยุทนาการชิงสมบัติกัน เทวี ชิตฺติยา
 ภรรยาตริยทั้งสองพระองค์ต่าง ๆ ทรงกัญชรพาหณะมาปะทะกันเข้าที่
 เเชิงตะพานป่าถ่าน อังกุเส ปรีวิคฺเตนฺโต ต่างกวัดแกว่งพระแสง
 ของง้าวฟาดฟันกัน ต้องพระสอขาดพร้อมกันทั้งสองพระองค์ ทิวังคต
 บนคอช้าง เสนาบดีตาทโย ครั้นนั้นหมู่อำมาตย์ทั้งหลาย มีเสนาบดี
 เป็นต้น จึงไปอัญเชิญเสด็จเจ้าสามพระยา ณเมืองไชยนาทบุรี
 เข้ามาราชภิเษกเสวยไอศริยสมบัติ นามิ ทัตวา ถวายพระนาม
 ส้มเต็จพระบรมราชาธิราช เต มาเปคฺวา จึงให้ถวายพระเพลิงพระศพ
 พระเชษฐาทั้ง ๒ แล้ว ทรงสร้างพระอารามลงในที่นั้น ให้นามชื่อ
 ว่าราชบูรณาวาศิวหาร แล้วพระองค์จึงเสด็จยาตราพลาพลทัพหลวง

สมัยปลั่งจันเร เอกาทศานิกอัญญาสุตตจุลสังกราชนิ ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๓๓ ปี สมัยปลั่งจันเรสมัย สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรง
 สละละสมัยนี้ ออกอุปสมบทบรรพชาณวัฑฒันได้ ๘ เดือน แล้ว
 ลาผนวชออกครองสมบัตินี้แก่ ตัดถ วิสเส ก็เสด็จทิวศตในชั้น
 อยู่ในราชสมบัติได้ ๑๖ พรรษา ตโต อินทราชานาม ตัสส ปัตโต
 ในลำดับนั้นจึงสมเด็จพระอินทราชโอรส ได้เสวยราชสมบัติสืบมา
 เสตทวินี ลภติ พระองค์ได้เสวยทรวินีข้างเผือกฝั่งข้าง ๑ แล้ว
 ตั้งพระบรมราชาราชบุตรเป็นมหาอุปราช

อินทวิสสัมหิ ทวัตตศานิกอัญญาสุตตจุลสังกราชกาล ในกาลเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๓๒ ปีชาลโทษก สมเด็จพระอินทราชาเสด็จสวรรคต
 อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๒ ปี ตโต อุปราชา ในลำดับนั้น พระบรมราชา
 มหาอุปราชราชบุตรได้เสวยราชสมบัติ ถวายพระนามสมเด็จพระ
 รามาธิบดี ล่วงมาถึง ๓ ปีจึงราชาภิเศก

สุกรวสเส เอกจิตตาศานิกอัญญาสุตตจุลสังกราชสมัย ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๔๑ ปีบุญเอกศก สมเด็จพระบรมกษัตริย์ให้กระทำการ
 ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีสรรเพชคาราม มหาพุทธปฏิมา การัตวา แล้ว
 ทรงหล่อพระพุทธรูปปฏิมากรยืนใหญ่พระองค์ ๑ กำหนดโดยสูงแต่
 พระบาทจนถึงยอดพระรัศมีคณาได้ ๘วา เนื้อทองสำริดที่หล่อขึ้นหนัก
 ได้ ๕๓๐๐๐ ชั่ง ทองคำแผ่หุ้มทั้งพระองค์หนัก ๒๘๐ ชั่ง ถวายพระนาม
 พระศรีสรรเพชญ์ประภิชฐานไว้ในวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชคาราม

อชินวรสเส อัญสูสูสูยยาธิกอัญสูสูตจลสัถักกราเช ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๖๘ ขบาลอัฐศก ครองนฤญาหารมรัาคามาก
 เกวียนหนึ่งถึงซึ่งกับ ๘ บาทสลึง แลทรงประทิมฐานพระอาทิตย์วงษ์
 ราชโอรสในที่พระมหากุปราศ ให้ขึ้นไปครองสมบัติณเมืองพระ
 พิศณุโลก ในพยุคณสังวัจฉนวนั้น

สัปป์วรสเส เอกสัตตยยาธิกอัญสูสูตจลสัถักกราเชนิ ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๗๑ ปีเมเสงเอกศก สมเด็จพระรามาธิบดีเสด็จสวรรคต
 อยู่ในราชสมบัติยังมีได้ราชาภิเศก ๓ ปี ราชภิเศกแล้ว ๓๗ ปีสิริ
 เยน ๔๐ พรรษา ตโต มหาอุปราชา ลำดับนั้นพระอาทิตย์วงษ์อุปราช
 ราชบุตรได้เสวยราชสมบัติ ถวายพระนามสมเด็จพระบรมราชาหน่อ
 พทธางกร โส ฤปติ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนั้นทรงพระประศวร
 ทรพิศมเสด็จทิวังคต ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๘๗๕ ปีวกาเบญจศก
 อยู่ในราชสมบัติได้ ๕ พรรษา แลเสนาบดีอัญเชิญพระวิษณุราช
 กุมาร พระราชบุตร พระชนม์ได้ ๕ พรรษา ขึ้นเสวยราชสมบัติ
 ได้ ๕ เดือน

สุกรวรสเส ฉลตตยยาธิกอัญสูสูตจลสัถักกราเช ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๗๖ ปีจอชศก จึงพระไชยราชาธิราชเป็นเชื้อพระวงษ์
 สมเด็จพระรามาธิบดีพระโอยกา คิคิประทิมฐานจับพระราชกุมาร
 กระทำสำเริงโทยเสัย ซึ่งเอาราชสมบัติเป็นบรมกรรมศิริยสืบมา
 แล้วเสด็จยกพลโยธาหาญไปตีเมืองเชียงใหม่ ปล้นเอาเมืองมิได้
 เสด็จคืนทัพกลับพระนคร ตัตถุ กุกักกูวรสเส ในปีวกาลปีตศก

จุลศักราชได้ ๘๘๗ ปีนั้น เกิดเพลิงไหม้ ในพระนครถึง ๓ วันจึงดับ
นักฎุวิหารเคหสถานบ้านเรือนที่เพลิงไหม้ถึงแสนกัย ๕๐ หลัง

โสดนสวรรค์เร อัญฐาสัตย์ยาธิกอัญฐาสตุลศักรวาช ในเมื่อ
จุลศักราชได้ ๘๘๘ ปีจออัฐศก สมเด็จพระไชยราชาธิราช เสด็จ
ยatraโยธาทัพไปตีเมืองเชียงใหม้ครั้งหลังอีก ใต้เมืองหริภุญไชย
แลเมืองเชียงใหม่ แลวกินทัพกลับพระนคร ยังมีทันถึง ทรงพระ
ประศวรขั้จขันโรคเสด็จทวงคตในมัชนันตวิถึ ในกาลเมื่อจุลศักราช
๗๒๐๐ ปี กุณนพศก อยู่ในราชสมบัตั ๑๕ พรรษา มุขมาต์ยาธิกา
จิงวาชเสวกทงหลายมีมุขอำมาตย์เป็นคัน ก็อัญเชิญพระบรมศพ
คันเข้าพระนคร พระองค์มีพระราชบุตรสองพระองค์ ทรงพระนาม
พระแก้วฟ้า ๑ พระศรีศิลป์ ๑ ครันถวายพระเพลิงแล้ว เสนาบดีจิง
ยกพระเชษฐาราชกุมารพระชนม์ ๑๑ พรรษา ขึ้นเสวยราชสมบัตั
สัสตัจันทนาม ราชมาตา แลพระชนัน้ทรงนามศรีสุทาจันทวารวชกิจ
การแผ่นดิน

คทา ราชวิโส ครันนพระขัตติยราชวงษ์พระองค์หนึ่ง ทรง
พระนามพระเทียรราชา พิจารณาเห็นแผ่นดินจะเป็นจลาจล จิงทูลลา
ออกบวรพชาอุปสมบทอยู่ณอารามราชประคิษฐาน อธิวายนันเต ครัน
อยู่มามีใค้ช้านางพระยาศรีสุทาจันทกระท่ากรวมทุจริต ลอบลักสมัค
สังวาคักขันรวงษาธิราชผู้รักษาทอพระ แล้วยให้จับพระแก้วฟ้า
ราชบุตรไปกระท่าสำเร็จโทษเสีย แลพระแก้วฟ้าอยู่ในราชสมบัตั
ได้ ๒ ปีกับ ๖ เดือน

อุสภวัสส์เส เอกนวุตยยาธิกอฏฐุสตุลลัสกักราเช ในเมื่อ
จุลศักราชได้ ๘๘๑ บัณลุเอกศก จึงนางพระยาศรีสุทาจันท์ ยกขุน
วรวงษาธิราชขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินได้ ๕ เดือน

ตथा พิเรนทเทวนายโก ในกาลนั้นขุนพิเรนทรเทพ ผู้เป็น
ราชวงษ์ จึงคิดกับราชเสวกทั้ง ๓ คือ ขุนอินทรเทพ หลวงศรียศ
หมื่นราชเสน่หา ไปอัญเชิญพระเทียรราชาขรรพชิต จะให้ครอง
ราชสมบัติ แล้วกระทำสัตย์เสี่ยงเทียนได้ไชยนิมิตร แล้วคิดพิฆาฏ
ฆ่าขุนวรวงษาธิราชแลนางพระยากับบุตรซึ่งเกิดด้วยกันเสีย เอาไว้
แต่พระศรีศิลป์ราชกุมารผู้หนึ่ง ตั้ นิมันเตศัวา จึงไปอัญเชิญเสด็จ
พระเทียรราชาลาผนวชเสด็จมาเสวยราชสมบัติ ถวายพระนามสมเด็จ
พระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ราชูปโลกานี ทิศวา จึงพระ
ราชทานเครื่องราชูประโภคแก่ชนทั้ง ๔ มีขุนพิเรนทรเทพเป็นอาทิ กับ
ทั้งพระราชธิดาให้เป็นภริยา ตั้งขุนพิเรนทรเทพเป็นสมเด็จพะมหา
ธรรมราชา ให้รับพระบัญชาขึ้นไปครองเมืองพระพิศณุโลก สัตต์
เสกหัตถ์ธิโย ลภิศวา สมเด็จพะมหาจักรพรรดิ พระองค์ได้เสวยตร
กฤษณชาติ คือพลาย ๕ ช้าง มีนามพระคเชนทโรตม ๑ พระบรม
ไกรสร ๑ พระสุริยกฤษณ ๑ พระรัตนากาศ ๑ พระแก้วทรงยาต ๑
กับเผือกพังสองข้าง นามมิได้ปรากฏ สิริเป็น ๗ ช้าง จึงได้พระนาม
เพิ่มเข้าว่าสมเด็จพะมหาจักรพรรดิพระเจ้าช้างเผือก เทวี ปุคัตา
มีพระราชบุตรสองพระองค์ ทรงพระนามพระรามเศว ๑ พระมหินทรา
ธิราช ๑ แล้วมอบราชสมบัติแก่พระมหินทราธิราชโอรส เสกัจออก

ทรงบรรพชาอุปสมบท แล้วภายหลังลาผนวชกลับครองราชสมบัติ
 กิ่งแก้ว หัสสาวติราชา แลพระเจ้าหงษาวดีก็กรีธาทัพมาล้อมพระนคร
 เป็นหลายครั้ง ๆ หลังพระองค์ก็ทิวคตในขณะศึกหงษามาล้อมพระนคร
 ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๙๑๗ ปี เถาะสียตคก อยู่ในราชสมบัติ ๒๗ พรรษา
 ตโต มหินท์ทาทิราชา ลำคัยนั้นพระมหินท์ทาทิราชาโอรส ได้เสวย
 ราชสมบัติสืบไปอีกได้ ปี ๑

นาคสวัจเณร อัญญาจารย์สาธิกนวัตจุลศักราช ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๙๑๗ ปี มโรงอัญญศก พอถึงสาวันมาศก็เสียดพระนคร
 ศรีอยุธยาแก่พระเจ้าหงษาวดี ๆ จึงยกพระมหาธรรมราชาเมืองพระ
 พิศณุโลก ขึ้นราชาภิเศกเสวยราชสมบัติในพระนครศรีอยุธยาสืบไป
 แล้วเลิกทัพกลับไปเมืองหงษาวดี โส ราชสา สมเด็จพระมหาธรรม
 ราชาธิราชนั้น มีพระราชบุตรสองพระองค์ ทรงพระนามพระนเรศวร ๑
 พระเอกาทศรถ ๑ จึงโปรดให้พระเชษฐาธิราชโอรสขึ้นครองเมืองพระ
 พิศณุโลก ก็มีพญาธิปัตติราชา แลพระยาแก้วพญาธิปัตติยกพลมาตี
 พระนครเป็นหลายครั้งก็ปราไชยกกลับไป อปรภาเค หัสสาวติราชา
 ทิวคตโต ครั้นอปรภาคสมัย สมเด็จพระเจ้าหงษาวดีทิวคต พระ
 มหาอุปราชราชบุตรได้เสวยราชสมบัติในเมืองหงษาวดี ก็กลับเกิด
 ไฟรักอกรรมกระทำสงครามกับพระนครศรีอยุธยาเป็นหลายครั้ง ก็
 ปราไชยไปทุกครั้ง

พยุคนสวัจระ ทัตตะพัสสัณณวสตุลลักรราชินี ในเมื่อ
 ๑๕๐ ปีขาลสัมฤทธิศก สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช
 เจ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติได้ ๓๓ พรรษา ตโต นริสโร
 ลำดับนั้นพระนเรศวรราชโอรส ได้เสวยราชสมบัติ จึงตั้งพระราช
 อนุชาเอกาทศรฐเป็นพระมหาอุปราช ให้รัับพระราชโองการเสมอ
 กันทั้งสองพระองค์ แล้วพระเจ้าหงษาวดี ให้พระมหาอุปราชาราชบุตร
 กริธาทัมมากระทำสงครามกับสมเด็จพระนเรศวรทั้งสอง ถึงยท
 หัตถ์ดี พระมหาอุปราชามาถึงพม่าโดยกับคองช้าง อโ
 ราชแล้วบรมขัตติยราชทั้งสอง ก็เสด็จยาตราโยธาทัพไปตีกรุง
 กัมพูชาทั้งสองครั้ง ครั้งหลังจึงได้เมือง จับได้พระยากัมพูชาเอามา
 กระทำพิธีปฐมกรรมทำลายชีวิต หีสาวดีบุรี ตโต แล้วเสด็จไปตี
 เมืองหงษาวดี จนถึงเมืองตองอแล้วกลับคืนพระนคร
 ตโต ๒๒ พรรษา ครั้นภายหลังเสด็จไปตีเมืองรัตนบุรีอังวะ เค้น
 ทัพทางเมืองเชียงใหม่ ทางคนคเว พัพพหคฺลาโน พอทรงพระประ
 ชวรหนักลงก็ถึงคต ณเมืองหางหลวงในมคคันตรวดี สัปปสวัจระ
 ๑๕๑ ปีขาลสัมฤทธิศก อยู่ในราชสมบัติได้ ๑๖ พรรษา เอกาทศรฐ
 อนุชันทโต จึงสมเด็จพระราชอนุชาเอกาทศรฐ ก็อัญเชิญพระบรม
 ศพคืนพระนครแล้วได้เสวยราชสมบัติ ๒๒ ปีทัพทั้งปฐิเม การควา
 แล้วทรงสร้างพระพุทธรูปมากวทอง ๓ พระองค์ เงิน ๒ พระองค์
 เป็น ๕ พระองค์ แล้วให้โดยสลมารคชลมารค กระทำมหามหกรรม
 การฉลอง ๗ วัน ถวายมหาทานแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก

วานรลี้ภัยเร สัตย์บุญญาสาธิตกนวลตฤลลักราชสีม ใน
 เมื่อจุลศักราชได้ ๘๕๗ ปีมะแมลี้ปัดคก สมเด็จพระมกรษัตริย์ให้แต่ง
 พระราชกำหนดกฎพระอัยการไว้สำหรับแผ่นดิน แลตั้งส่วยสัดพัฒนา
 กรทั้งปวงสำหรับขึ้นทูลพระคลัง กบฏทั้งกลปนาอภิศถวายพระสงฆวรา
 ษาคณะทุกพระอาราม เทว ปัตตา พระองค์มีพระราชบุตรสองพระ
 องค์ ทรงพระนามเจ้าฟ้าสุทัศน์ ๓ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ ๓ แลเจ้าฟ้า
 ศรีเสาวภาคย์นั้น ประชวรพระยอดเสียบพระเนตรข้างหนึ่ง เชษฐ
 บุตรก็ สูเปตวา จึงตั้งพระราชบุตรผู้เป็นมหาอุปราช ๆ มีความผิด
 เสวยบาปคิมถึงทิวคต

อุสภวิไล เสด็จสู่ยาธิตกนวลตฤลลักราชสีม ในเมื่อจุลศักราช
 ได้ ๘๖๓ ปีฉลูตรีกก สมเด็จพระเอกาทศราชเสด็จสวรรคต อยู่ใน
 ราชสมบัติได้ ๘ ปี กนิษฐบุตรีโต จึงพระกนิษฐราชโอรส ซึ่งเสียบ
 พระเนตรข้างหนึ่งนั้น ได้เสวยราชสมบัติสืบมา นับพระษัตริย์สืบราช
 วงษ์สมเด็จพระรามธิบดีอทอง เว้นเสียบแต่ขุนวรวงษยธิดาธิราช ลีรีเป็น
 พระองค์ควยกัน ๒๐ พระองค์ด้วยกัน

อุษินวิไล จตสุยยาธิตกนวลตฤลลักราชสีม ในกาลเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๖๔ ปีชลาจัตวาศก ครั้งนั้นพระพิมลธรรมราชาคณะ
 สติคยอยู่ณคณคณิกาวาคีวิหารคือวัดระฆัง มีศิษย์โยมมาก ทั้งจมน
 ศรีสรภักย์ก็เปนบุตรเลี้ยง มีน้เตศวา จึงคิดกันช่งของสุมปรีลัษได้เปน
 อันมาก ก็ปริวิตออกไปในเวลาราตรี ยกพวกพลเข้าทำลายประตู
 เข้าไปในพระราชวังได้ ราชานัน คาหาเปตวา ให้จับบรมพระษัตริย์ไป

กระทำสำเร็จโทษเสีย แลพระศรีเสาวภาคย์อยู่ในราชสมบัติได้ ๒ ปี ๑
 กษัย ๒ เดือน จึงพระพิมลธรรมก็ได้เสวยราชสมบัติผลัดพระวงศ์ใหม่
 ถวายพระนามสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แล้วตั้งหมั้นศรีธรรมรักษ์เป็นพระ
 มหาอุปราช ๆ อยู่ในราชสมบัติได้ ๗ วัน ประชวรประชวรโรครักทิวงคต
 ตทา ยี่ปี่ณณพานิชา ในกาลนั้นสำเร็จเข้ามาค้าขายณกรุงหลาย
 ลำ ชวนกันคิดประทุษร้าย ยกพรรคพวกเข้าล้อมจะจับสมเด็จพระ
 ธรรมรักษ์ อันเสด็จออกไปบอกพระคัมภีร์แก่พระสงฆ์ณพระที่นั่ง
 จอมทอง อัญญาภิษุ จึงพระภิกษุอันอยู่ณอัครนาวกุฬาร ๘ รูป พา
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินหนีไปจำมิตรไปอยู่ณอาราม ตทาวรมหามัจโจ
 ในลำคัยนั้นพระมหาอำมาตย์ตรวจเตรียมพลโยธามายทชนาการ ยัง
 ยี่ปี่นจำมิตรให้แตกฉานพ่ายหนีไป ราชานัน นิมนต์เค็ดว่า จึงไปเชิญ
 เสด็จพระมหากษัตริย์เข้าพระนครแล้ว ก็พระราชทานรางวัลแก่มหา
 อำมาตย์เป็นอันมาก เสนาปติฏฐาเน จูเป็ดว่า ตั้งให้เป็นที่เสนาบดี
 มีนามว่า เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงษ์ คงแก้ความชอย

อัสสวัสเส อัญญาสิขุยาธิกนวลตจลลักรากาเช ในกาลเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๘๖๘ ปีเมืออัญญาตัก ได้ข่าวพระพุทธรูปทวัญชนะเจดีย์
 ปรากฏณสุวรรณบรรพตคีรี จึงเสด็จขึ้นไปทรงสร้างพระมณฑป แล
 บริเวณวิหารเสนาคนทั้งปวง แล้วทรงแต่งตั้งพระมหาชาติคำหลวงไว้
 สำหรับแผ่นดิน

สสสวัชเเว เอกุณาสัตยาธิกนวลตจลลักรากาเช ในกาล
 เมื่อจุลศักราชได้ ๘๘๘ ปีเถาะนพศก สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสด็จ

สวรรคต อยู่ในสมบัตได้ ๒๖ พรรษา จึงพระเชษฐาธิราชกุมารพระ
ราชบุตรได้เสวยราชสมบัติ ภายหลังคิดประทุษร้ายแก่เจ้าพระยา
กระลาโหมสุริยวงษ์อันหาโทษมิได้ โส รัชช วิลม เป้นโต เจ้าพระยา
กระลาโหมสุริยวงษ์ จึงยกพลเข้าล้อมปล้นเอาราชสมบัติ จับบรม
พระมเหศวรกระทำสำเร็จโทษเสีย ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๙๙๑ ปี
มเสงเอกคก พระเชษฐาธิราชอยู่ในราชสมบัติได้ ๓ กับ ๗ เดือน
อาทิจ้วดี อภิสัญจิควา เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงษ์ จึงอภิเศก
พระอาทิตย์วงษ์ราชธิดาได้ ๙ พรรษา ขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อไป
โส ชิต์ทาปสุโต แลพระอาทิตย์วงษ์นั้นยังทรงพระเยาว์อยู่ มีแต่
ชวนชวยในการเล่น บมีอาว่าราชกิจงานกิจการแผ่นดินได้ อำมาตย์
ทั้งหลายจึงเนียรเทศเสียดจากเสวตรฉัตร พระอาทิตย์วงษ์อยู่ในราช
สมบัติได้ ๖ เดือน เตะ อมจ่า อำมาตย์ทั้งหลายจึงอัญเชิญเจ้าพระยา
กระลาโหมสุริยวงษ์ขึ้นเสวยราชสมบัติสืบไป

ตุงควัดเส ทวนวุดยยาธิกนวลศกขลลักรราชสิม ในเมื่อจุล
ศักราชได้ ๙๙๒ ปีเมียบโทศก เจ้าพระยากระลาโหมสุริยวงษ์ได้
เสวยราชสมบัติผลัดพระวงษ์ใหม่ ถวายพระนามว่า พระเจ้าอยู่หัว
ปราสาททอง มีพระอนุชาองค์หนึ่ง ตั้งให้เป็นพระศรีสุธรรมราชา
เทวี ปาสาเท กาเวตวา ให้สร้างปราสาททั้งสอง ให้นามจักรวัต
ไพชยนต์มหาปราสาท ๑ พระวิหารสมเด็จพระองค์ ๑ โคปุคตหัตถ
ลภทิ แลได้ช้างพลายโคบุตรข้าง ๑

อินทวิเสส วิสสหัสสปริปถนสังกกราเช ในเมื่อจุลศักราช
 ครอบขึ้นเขาลสัมฤทธิศก สมเด็จพระบรมกระษัตริย์ให้ตั้งการพระราชพิธี
 ulyศักราชเปลี่ยนเอาขัฎฐเป็นสัมฤทธิศก เพื่อจะให้โลกย์ทั้งหลาย
 เป็นสุขสมบูรณ กุศลทววยรยุค แล้วให้ตั้งไม้กลัษพฤกษ์ห่างกัน
 ๑๐ วาคนหนึ่งจนรอบพระนคร เสด็จทรงมงคคชพาหนะไปรยทาน
 ไปรยเมือง สตกมหาทานัน ทัตวา แล้วพระราชทานสตกมหาทาน
 คีธ ช้าง ๓๐๐ ม้า ๓๐๐ วถ ๓๐๐ ทาษชาย ๓๐๐ ทาษหญิง ๓๐๐
 ทอง ๓๐๐ ชั่ง เงิน ๓๐๐ ชั่ง ทรงบริจาคแก่มหาชนทั้งปวง

อชสวัจนเร บัญญาธิกวสสหัสสจุลศักราชสัม ในเมื่อ
 จุลศักราชได้ ๓๐๐๕ บัมแมเขญจก ครั้นนั้นอดสนลงต้องมังคลาภิเศก
 มหาปราสาทคึกเป็นเพลิงโพลงขึ้น ไหม้ลามไปในพระราชวัง
 ถึง ๓๑๐ เรือนจึงดับได้

ครั้นถึงจุลศักราชได้ ๓๐๓๖ บัมแมลัปะตศก สมเด็จพระเจ้า
 ปราสาททองเสด็จทิวงคต อยู่ในราชสมบัตได้ ๒๖ พรรษา ตโต
 เษย์เขญชูปัตโต ลำคัษนั้นเจ้าฟ้าไชยพระราชบุตรผู้ใหญ่ได้ส่วย
 ราชสมบัตได้ ๘ เดือน

วานรวสเส อัญฐารสาธิกสหัสสจุลศักราเช ในเมื่อจุล
 ศักราชได้ ๓๐๓๘ บัวอกอชชก จึงพระนารายณ์ราชอนุชาต่างพระชนนี
 คิทรหัดเหตุกัษพระศรีสุธรรมราชาขัตถฉาธิราช เจ้าจัญเจ้าฟ้าไชย
 กระทำสำเร็จโทษเสีย แล้วพระศรีสุธรรมราชาก็ได้ส่วยราชสมบัต
 ตั้งพระนารายณ์ราชันิตตาเป็นพระมหาอุปราช โส ราชฯ สมเด็จพระ

พระศรีสุธรรมราชานั้นประพฤติพาลทจวิต กิตสมัคสังวาคด้วยพระราช
 กัลยาณี อันเป็นพระกนิษฐภคินีแห่งพระนารายณ์เป็นเจ้า ๆ ทรง
 พระพิโรธ ยกโยธาทหารมายุทธนาการกับพระศรีสุธรรมราชา ๆ
 ปราไชยจับไว้ให้กระทำสำเร็จโทษเสีย แลพระศรีสุธรรมราชาอยู่ใน
 ราชสมบัติได้ ๒ เดือนกับ ๒๐ วัน ต่อมั วัสเส ในบวณั้น สมเด็จพระ
 พระนารายณ์เป็นเจ้าก็ไ้เสวยราชสมบัติ เทวี เสตหัตถ์โดย ลภิตัว
 พระองค์ไ้เสวยตรกฤษชาติพลาชข้าง ๑ ให้นำมพระบรมคเชนทร
 ฉัททันต์ ไ้เสวยกรวินพิงข้าง ๑ ให้นำมพระอินทโยธยวรวรณวิสทธิ
 ราชกรินี ลวนควิ ปฏิสังขริทวา แล้วทรงปฏิสังขรณเมืองลพบุรี สร้าง
 ปราสาททั้งสอง ให้นำมสุทธาสวรรย์องค์ ๑ อัญมมหาปราสาทองค์ ๑
 ลวปุเรวา อชุธิยปุเร วา วัสัน โท พระองค์สถิตยอยู่ณเมืองลพบุรีข้าง
 อยู่นครศรีอยุธยาข้าง

กุกกรวัสเส จตจตตาพิสาชิกสหัสสฤลลสักกราชสัมปัตเต
 ในเมื่อจุลศักราชได้ ๑๐๔๔ บัจจิวาคค สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า
 เสด็จสวรรคตณเมืองลพบุรี อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๖ พรรษา ตทา
 วรวิราชานาเมโก อมิจโจ ครั้นนั้นอำมาตย์ผู้หนึ่งมีนามพระเพชร
 ราชาไ้เสวยราชสมบัติ เหตุหลวงสรศักดิ์ซึ่งเป็นราชบุตรสมเด็จ
 พระนารายณ์เป็นเจ้านั้นเป็นบุตรเลี้ยงแห่งตน ช่วยอุปถัมภ์กษัตริย์ผ่าน
 สมบัติ แล้วตั้งหลวงสรศักดิ์เป็นพระมหาอุปราช เทวี เสตกรินีโย
 ลภิตัว พระองค์ไ้เสวยตรกรินีทั้งคู่เป็นราชพาหนะให้นำมพระอินทร

ไวยาวรรณ ๑ พระบรมรัตนภาค ๑ แลทรงสร้างปราสาทองค์ ๑
ให้นามบรรยงก์รัตนาคัน

อุสภวิเส เอกนัสฐิยาธิกสหัสสจุลลสักกราเช ในเมื่อ
จุลลศักราชได้ ๑๐๕๘ บลลนพคก สมเด็จพระบรมกระษัตริย์ทรงพระ
ประชวรหนัก พระมหาอุปราชจับพระราชบุตรทรงพระนามตรีสันน้อย
พระขวัญ สำเร็จโทษเสีย ครั้นพระราชบิดาทราบทรงพระโคกจนทิวังคต
อยู่ในราชสมบัติได้ ๑๖ พรรษา ลำคัยนั้นจึงมหาอุปราช ก็ได้เสวย
ราชสมบัติ จึงให้ โท ธรโธ พระองค์มีสันดานร้ายกาจหยาบช้ำ จึงได้
พระนามพระพุทธรเจ้าเสื่อ เทวี ราชปุตตา มีพระราชบุตรสองพระองค์
ทรงพระนามเจ้าฟ้าเพชร ๑ เจ้าฟ้าพร ๑ จึงตั้งพระราชบุตรผู้พี่เป็นพระ
มหาอุปราช ตั้งพระราชบุตรผู้น้องเป็นพระชั้นทรน้อย อกสลั กัตวา
ทรงสร้างอกุศลกรรมเป็นอันมาก มีปาณาติบาตเป็นอาทิ

โกกสิวิจเร อัญฐิสฐิยาธิกสหัสสจุลลสักกราชสัม ในเมื่อ
จุลลศักราชได้ ๑๐๖๘ บจจอฐิคก สมเด็จพระพุทธรเจ้าเสื่อสวรรคต อยู่ใน
ราชสมบัติได้ ๑๐ ปี ตโต มหาอุปราชา ในลำคัยนั้นพระมหาอุปราช
เชษฐโอรสก็ได้เสวยราชสมบัติ ทรงพระนามพระพุทธรเจ้าท้ายสระ
ตั้งพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราช อกสลั กัตวา พระองค์ก็ทรงสร้าง
อกุศลกรรมกระทำปาณาติบาตเหมือนพระราชบิดานั่น

อนัทรวิเส จตุนุคิยาธิกสหัสสจุลลสักกราเช ในเมื่อ
จุลลศักราชได้ ๑๐๘๕ บชชจกตวคก สมเด็จพระพุทธรเจ้าท้ายสระ ทรง
พระประชวรหนัก จึงมอบสมบัติให้เจ้าฟ้าอภัยพระราชบุตร พระชนม์

ได้ ๑๘ พรรษา แล้วเสด็จทิวังคต อยู่ในราชสมบัติได้ ๒๗ ปี อุปรา
 ชินโท ส่วนสมเด็จพระมหาอุปราชราชอนุชา บรมิยอมให้สมบัติ
 ก็กระทำยุทธนาการซึ่งสมบัตักันกับเจ้าฟ้าอภัยพระราชนัดดานั้น แต่
 กระทำสงครามกันในพระนครถึงสองเดือน เจ้าฟ้าอภัยพ่ายแพ้
 พาเจ้าฟ้าปรเมศวร์อนุชาลงนาวาพระที่นั่งหนีไป เตะ อนุพัน ธิดา
 พระมหาอุปราชให้ราชบุรุษติดตามจับมาได้ทั้งสองพระองค์ ก็ให้
 สำเร็จโทษตามขัตติยประเพณี แล้วพระองค์ก็ได้เสวยราชสมบัติ
 อุปรัชเช เขมรผู้ปัดตี ชูแปดวา จึงตั้งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ไชยสุโอรส
 เปนมหาอุปราช เสตกริน ลภิตวา พระองค์ได้เสวยทวารวรี ๑ ให้นาม
 พระวิเชียรหัตถ์ดิน กษัตริย์คชาชาติสุปทิมสุ ๑ ให้นามพระบรมคช
 ลักษณะ ๑ แลข้างงาสั้นอีก ๓ ข้าง ให้นามพระบรมมาเคนทร์ ๑
 พระบรมกฤษร ๑ พระบรมคเชนทร ๑
 สวรรค์เส ในเมื่อขบเถาะนพศก จุลศักราชได้ ๑๓๑๘ ปี มีพช
 ทองยังเกิดขึ้นตำบลบางคพาน แขวงเมืองกุงบุรี ด้วยมหันตบารมี
 บุญญาภาพ

กุกกุกส์จระ เอกุนวีสต์ยาลิกสเทน สห สหสิสสุลศักราช—
 กาล ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๑๓๑๘ ปีฉลุณพศก ครั้นนั้นพระ
 เจ้าลังกาให้ทูตาทศาทลพระราชสาสนมาขอพระภิกษุสงฆ์ ออกไป
 ตั้งพระพุทธรูปในลังกาทวีป ธิมมัญญ ธิกษุสัเม จ ทักวา จึง
 พระราชทานพระไตรปิฎกธรรมกับพระภิกษุสงฆ์ ๑๔ รูป มีพระอุบาลี

เป็นอาทิ ส่งออกไปลังกาทวีป ราชอาณาจักร กาลเรศว่า แล้วให้กระทำ
ราชอาณาจักรแก่พระมหาอุปราช อื่นกระทำประทุษร้ายภายในพระราชวัง
จนถึงทิวงคตแล้ว พระราชทานอุปราชาภิเศกแก่พระภินิษฐโอรส
กรมขุนพรพินิต สถิตย์อยู่ในที่อุปราช

ฉวีสัตวิเสส รัชเช กาเรนโต พระองค์เสวยราชสมบัติอยู่
ได้ ๒๖ พระพรรษาที่เสด็จทิวงคต ในเมื่อจุลศักราช ๑๑๒๐ ปีชลา
คทา อุปราชวโร ครั้นนั้นพระมหาอุปราชราชบุตร แลกรมขุน
อนรัักษมนตรีผู้เป็นพระเชษฐาธิราช ตโย ภาติเก คัณฑ์หาเป็ดว่า
จึงให้จับพระราชกุมารพี่น้อง ๓ พระองค์อื่นต่างพระมารดา คือ กรม
จิตรสุนทร แลกรมสุนทรเทพ กรมเสพลักถิ อันมีประทุษฐจิตรคคิ
ร้ายนั้น ให้สำเร็จโทษโดยชัฎยประเพณีเสร็จแล้ว รัชชมการวิ
สมเด็จพะมหาอุปราชก็ได้มัทธาภิเศกเสวยสมบัติประมาณ ๓๐ วัน รัชช
นิษยาเทศว่า จึงมอบเวนราชสมบัติถวายพระเจ้าพี่ กรมขุนอนรัักษ
มนตรีเสร็จแล้ว ก็ถวายบังคมลาไปบรรพชาสถิตย์อยู่ชัคคานาวาควิหาร
คือวัดประตู โส เชษฐาธิราชฯ ส่วนพระบรมเชษฐาธิราช ก็ได้
สวรรคตภิเศกสมบัติ สิริกระษัตริย์ในราชวงษ์สมเด็จพระเจ้าปราสาท
ทอง เว้นแต่พระเพชรราชา คณนาเป็นกระษัตริย์ ๘ พระองค์ด้วยกัน

เอกวิเสสตาธิกสหัสสักรราเช ในกาลเมื่อศักราชได้ ๑๑๒๓
ปีเถาะ มังลโค ชังสามิโก พระเจ้าอังวะนามชื่อมังลอง ยก
กองทัพมาล้อมพระมหานครคืออยุธยา สมเด็จพระอนุชา

ไว้ในอำนาจแห่งตน จนบุรี อาเนศวร นำมาสู่เมืองธนบุรี ตั้งเป็น
 พระนครใหญ่ แล้วได้เสวยไอศูรียสมบัคิ เป็นบรมกระษัตริย์ราช
 นานาชนปะเท ยุชฌิตัว แล้วยกพยุหโยธาหาญไปยุทธนาการใน
 ชนยทประเทศธานีต่าง ๆ มีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นอาทิ กวาค
 ชนทั้งปวงนำมาสู่พระนครแห่งตน เสตกรินี ลกทิ ได้เสวยตกรินี
 ช้าง ๑ มาไว้เป็นศรีพระนคร เทวี อัครคมาโยธา เปเสตุว่า จึง
 ส่งไปซึ่งอรรคมหาเสนาโยธาทั้งปวง คือ เจ้าพระยามหากษัตริย์
 คิก แลเจ้าพระยาสุรสีห์ ให้ยกพยุหโยธาหาญไปตีกรุงศรีสัตนา
 คนหุตได้ ใ้พระปฐมมากรแก้วมรกฏ ฉัญเชิญมาสู่พระนคร เสสจัท—
 ทสวัสสานิ รัชช กาวเรตวา เสวยราชมไหสวรรย์ประมาณ ๑๔ ปีเศษ
 อุกชิตจิตโต ภายหลังมจิตรพุ่งชานถึงซึ่งสัตตญวียุลาต ประพฤติ
 พิปริตรกรรมกรรมอันเดืออรอันแก่ สมณพราหมณาประชาราษฎรทั้งปวง
 ชเนหิ กุชฌิตัว อันชนทั้งหลายมีความโกรธ ชวนกันกำจัดเสีย
 จากราชสมบัคิ แลพิฆาฏฆ่าเสียบทั้งบุตรนิตดาวงษานวงษทั้งสิ้น
 ตทา อุโภ เสนาปติภาตโร ครั้งนั้นมหาเสนาบดีพี่น้อง
 ทั้งสองมีนามเจ้าพระยามหากษัตริย์คิก แลเจ้าพระยาสุรสีห์
 ยกพยุหโยธาทัพไปตีกัมพูชประเทศ อาตุรลย์ ญัตวา ใ้ทัธาบ
 อาตุรเทศแห่งประชานอันเดืออรอัน จึงยกพลนิกรโยธาทัพกลับมา
 บังเมืองธนบุรี วุปลเมตวา ราชัยเสียบซึ่งอาตุรคคิแห่งสมณพราหมณา
 ประชาราษฎรให้เผาศุกภาพแล้ว ก็ทรงสร้างพระนครใหม่ฝ่ายฟาก

คงคาข้างป่าจิณฑิศแห่งเมืองธบุรี มีขอมค่ายเชิงเทินปรากฏทวาร
 นิเวศวัง ทั้งพระมหามณเฑียรปราสาทอาวาสน้อยใหญ่ ทั้งภายใน
 ภายในนอกพระนคร รตนโกสินทร์มหินทรอโยธย์ นามุ ทศิวา ให้นาม
 ยัญญัตติพระนครกรงรัตนโกสินทร์มหินทรอโยธยา แลสมเด็จพระ
 บรมเชษฐาธิราชได้ปราบดาภิเษกเสวยราชสมบัติ ในพระมหานคร
 ใหม่ ในกาลเมื่อจุลศักราชได้ ๑๓๔๕ ปี พยัคฆสังวัจจรวัจตวาศก
 ถวายพระนามพระพทชยอศพา แลตั้งสมเด็จพระอนุชาเป็นพระมหา
 ออุปราช จึงตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าง่างสองพระองค์ พระองค์ใหญ่
 เป็นกรมสมเด็จพระเทพสุทวารดิ พระองค์น้อยเป็นกรมสมเด็จพระ
 ศรีสทุการักษ์ แลกรมสมเด็จพระเทพสุทวารดิ มีพระโอรส ๓ พระธิดา ๓
 จึงโปรดให้พระโอรสเป็นกรมพระอนุรักษเทเวศร์ ๑ กรมหลวงฉิบเขศรี
 บดินทร์ ๑ กรมหลวงนรินทรธรรค์ ๑ กรมพระอนุรักษเทเวศร์
 ยกไปตั้งพม่าปากพิงมีไชยกลับมา จึงทรงสมมติฐานาเป็นกรมพระ
 ราชวังขวรสถานภิมุขฝ่ายหลัง ฝ่ายสมเด็จพระศรีสุทวารักษ์มีพระโอรส
 ๓ พระองค์ พระธิดา ๒ พระองค์ พระองค์ใหญ่โปรดให้เป็นกรมหลวง
 เทพพิทักษ์ ๑ พระองค์เจ้าลาน้องยาเธอองค์ ๑ โปรดให้เป็น
 กรมหลวงจักรเจษฎา ๑ พระองค์เจ้ามุกเป็นกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ๑
 ทรงตั้งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ พระองค์ใหญ่เป็น
 กรมหลวงอิศรสุนทร พระองค์น้อยเป็นกรมขุนเสนานุรักษ์ พระเจ้า
 หลานเธอในกรมพระศรีสุทวารักษ์ เป็นกรมขุนพิทักษ์มนตรี โปรดให้
 เจ้าข้าเรอภูธร เป็นกรมขุนสุนทรภูษเชศร์

กุกกุสวัจจวราเล ในกาลเมื่อลศักราชได้ ๑๓๖๓ ปีภา
 ทวีตก เทวี เสตกรนิโย พระองค์ได้เสวยตกรนิทั้งสอง ให้นำม
 พระอินทรไอยรา ๑ พระเทพกฤษณ ๑ ครั้นพระมหาอุปราชาชอนซา
 ทิวงคตแล้ว อุโภ ชัดติยา บรมกรรมตรีภยทั้งสองทรงพระศรัทธา
 อุปถัมภกยกพระพุทธรูปให้จักสรวพระภิกษุสงฆ์อันทรงพระ
 ปริยัติธรรมไว้ ๑๓๘ รูป มีสมเด็จพระสังฆราชาธิบดีเป็นประธาน
 ทวีตศีลราชบัณฑิต ๑ อิกราชบัณฑิตาจารย์ ๙๒ คน ให้กระทำสัง
 คายนายชำระพระไตรปิฎกธรรมอันพิรุช ให้ถูกถ้วนด้วยบทอักษร
 พยัญชนะขวิบูลย์ระหว่างปีหนึ่ง

สมเด็จพระภาคีในราชบรรดสถานก็มีมาถึงทิวงคต จึงตั้งพระ
 ราชโอรสเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เป็นพระมหาอุปราชาสืบต่อไป
 เลื่อนสมเด็จพระอนุชา เป็นกรมหลวงเสนานุรักษ์ รับพระบัณฑูร
 น้อย ตั้งสมเด็จพระราชธิดาเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์เป็นกรมหลวงศรี
 สุนทรเทพ ๑ กรมหลวงเทพวดี ๑ เลื่อนกรมขุนพิทักษ์มนตรี เป็น
 กรมหลวงพิทักษ์มนตรี โปรดให้พระเจ้าหลานเธอพระองค์น้อย ใน
 กรมศรีสุทวารักษ์ เป็นกรมขุนอิศราอนุรักษ์ โปรดให้พระราชธิดา
 เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เป็นกรมขุนกระษัตราธิบดี โปรดให้ตั้งพระ
 ราชธิดาในพระบรมวงษ์เจ้าฟ้าพิบูลทอง เป็นกรมขุนศรีสุนทร โปรด
 ตั้งพระองค์เจ้าอภัยทัต เป็นกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ พระองค์เจ้าอโณ
 ไทโย เป็นกรมหมื่นศักดิ์พลเสฟ พระองค์เจ้าสนธิในพระบรมวงษ์

เป็นกรมหมื่นเสด็จเทพ พระองค์เจ้าในพระบรมสถานภิมุข ๓ องค์ เป็น
กรมหมื่นนราเทเวศร์ ๑ กรมหมื่นนเรศวโรทัย ๑ กรมหมื่นเสด็จ
บริรักษ์ ๑

สืบสืบจักรวาล ในกาลเมื่อมีแสงเอกศก จุลจักรราช
ไต้ ๑๑๗๑ ปี สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ
ไต้ ๒๘ พรรษา ตโต อปรราชา ในลำดับนั้น สมเด็จพระมหาอุปราช
ราชโอรสไต้เสวยราชสมบัติสืบไป ถวายพระนามสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้า อปรรัชเช กนิฐัฐ สุเปตวา จึงตั้งพระราชอนุชาเจ้าฟ้ากรม
หลวงเสนานุรักษ์ในท่พระมหาอุปราช ตโย เสตกญ์เร ลภิตวา พระ
องค์ไต้พระยาเสวตรคเชนทราชาตีเือกผู้ถึง ๓ ข้าง ให้นามพระยา
เสวตรกญ์ชร ๑ พระยาเสวตรไอยรา ๑ พระยาเสวตรคชลักษณะ ๑
ผลิกมย์ พุทธิปฎิมี ลภิตวา พระองค์ไต้พระพุทธิมากรแก้วผลิก
องค์ ๑ ให้ช่างเอาสุวรรณรัตนประคัยเป็นผ้าทรงแลพระศก ทรง
สร้างพระพุทธรูปผลของพระองค์ทรงเครองตนอีกพระองค์ ๑ ประคัย
รัตนานะกประการต่างสี่เสร็จแล้ว ก็กระทำมหารวมการสมโภช
ถวายทานเป็นอันมาก แล้วเชิญประภิชฐานในพระมหาสุราลัยพิมาน
พระเกียรติคุณแผ่ไปในนานาประเทศ ทั้งข้จามีตวก์เกรงพระเดช
อานุภาพ ครวมอญูเมาระคมะเป็นอันมาก ก็อพยพจากเมืองมาพึ่ง
พระบารมี อนึ่งพานิชนานาประเทศ ก็นำพระราชบรรณาการมา
ถวาย ขอค้าขายในพระนคร สมบูรณ์ขึ้นด้วยสรรพพัคค์สิ่งของ
เป็นอันมาก แลทรงพระราชศรัทธาบำเพ็ญพระราชกุศล เป็นต้นว่า

ถวายไตรจีวรบริกขารวิเศษอันมีค่า แก่พระราชอาคันตุกะ แลอาณา
นุกรมปเรียบัญทุก ๆ ๕ ข้อมากขึ้นกว่าแต่ก่อน

ทรงโปรดตั้งพระเชษฐภคินีราชโอรส เป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร
ทรงตั้งพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าทิพยเทม เป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธ
พระองค์เจ้าทิพย เป็นกรมหมื่นจิตรภักดี พระองค์เจ้าคันธวรรค์ เป็น
กรมหมื่นศรีสุนทร พระองค์เจ้าฉัตร เป็นกรมหมื่นสุนทรวิชัย
พระองค์เจ้าไกรสร เป็นกรมหมื่นรักษารณเรศ พระองค์เจ้าสุริยา
เป็นกรมหมื่นรามอิศเรศ พระองค์เจ้าवासกรอินทรวงษ์ เป็น
กรมหมื่นนิตยอินทร ตั้งพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ากล้วยไม้
เป็นกรมหมื่นสุนทรวิชัย พระองค์เจ้ามิ่ง เป็นกรมหมื่นเทศาธิบดี
พระองค์เจ้าวิไล เป็นกรมหมื่นพิพิธเบนทร์ ทรงตั้งพระองค์เจ้าเยาว
งามเป็นพระวรวงษ์ที่ ๒ เป็นกรมหมื่นนิตยวิชัย พระองค์เจ้าฉิม ในกรม
หมื่นนรินทรพิทักษ์ เป็นกรมหมื่นนรินทรเทพ

อรุณราชวรารามี่ กาเรต์ว่า ทรงสร้างวัดอรุณราชวราราม
ริมพระราชวังเดิมเสร็จแล้ว ก็กระทำมหารัชมงคลของถวายทาน
แก่พระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก

อปรภาเค ครั้นอยู่มาในอปรภาคสมัย สมเด็จพระมหา
อุปราชอนุชาที่วงศ์คต

มกฏสัจจะเร ในเมื่อขั้วออกคต จุลศักราชได้ ๑๑๗๖ ปี
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้าเสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติได้ ๑๖ พรรษา
คตโต เสด็จราชบุคคโต ในลำคยนั้น จึงพระเชษฐโอรสทรงพระนาม

กรมหมื่นเกษภูวาทินทร ได้เสวยราชสมบัติ จึงตั้งพระเจ้าอว
 กรมหมื่นคักกัปกัลเสพ เป็นพระมหากษัตริย์
 โสณสวัจฺจเร ในกาลเมื่อขจรอัฐก เจ้าเวียงจันทน์เช่นขบถ
 ให้พระมหากษัตริย์ พระราชวงษ์ กษัตริย์เสนาบดี ยกไปตีจับตัวอนได้
 ไปรกดให้เลื่อนพระยาราชสุภาวดี เป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาที่สมห
 นายก ทรงเลื่อนกรม ๆ หมิ่นเทพพลภักดี กรมหมื่นนริศรณเรศ
 กรมหมื่นเสนขรรค์ชัย ขึ้นเป็นกรมหลวง แล้วทรงตั้งสมเด็จพระ
 เจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าพระรองคั่นอย เป็นกรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เลื่อน
 กรมหมื่นวามอิศเรศ กรมหมื่นเทศอิศร์ กรมหมื่นพิพิธภูเบนทร์
 ขึ้นเป็นกรมขุน ทรงตั้งพระเจ้าเจ้าน้องยาเธอฝ่ายใน เป็นกรมขุนกัลยา
 สุนทร ทรงตั้งพระบรมวงษ์เป็นกรม ๔ องค์ กรมหมื่นสวัสดิวิไชย ๑
 กรมหมื่นไกรสรวิชาติ ๑ กรมหมื่นศรีสเทพ ๑ กรมหมื่นฉรงค์
 หริวิชัย ๑ ทรงตั้งพระเจ้าเจ้าน้องยาเธอเป็นกรมหมื่น ๕ องค์ กรมหมื่น
 พิทักษ์เทเวศร์ ๑ กรมหมื่นเสพสุนทร ๑ กรมหมื่นสันตทนต์เรนทร์ ๑
 กรมหมื่นอินทรอมเรศ ๑ กรมหมื่นนวงษาสันนิท ๑ ทรงตั้งพระ
 ราชธิดา เป็นกรมหมื่นน้อยศรีสคาเทพ ๑ ทรงตั้งพระราชบุตร เป็น
 กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์องค์ ๑ กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร์ ๑ กษัตริย์
 พระบรมวงษ์เต็ม ตั้งกรมหมื่นนรานชิต ๑ ในพระบรมวงษ์ที่สอง
 ตั้งกรมหมื่นอมรมนตรี ๑ พระองค์เจ้าเจ่งเป็นกรมหมื่นนเรนทร
 ขรรค์ชัย ๑

พที กุสลั ปุเรศวรว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นอันมาก คือทรงสร้างทรงปฏิสังขรณ์พระอารามใหญ่น้อย เป็นต้นว่าพระอาราม พระศรีรัตนศาสดาราม แลพระเชตุพนาราม แลอารามใหญ่น้อย อันสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แลสมเด็จพระบรมชนกนาถก็ทรงสร้างไว้ อีกทั้งพระอารามทรงสร้างใหม่ แลพระอารามหลวงซึ่งพระราชทานพระกฐินทาน ก็ให้ทันบำรุงขึ้นงดงามทุก ๆ พระอาราม แล้วก็ทรงสร้างพระพุทธรูป หล่อด้วยทองสำริดทองเหลืองแลคืบยกใหญ่น้อยหลายพระองค์ มีพระพุทธรูปหน้าตัก ๑๓ ศอกในพระอุโบสถวัดสุทัศนาราม เป็นต้น อีกทั้งพระพุทธรูปฉลองพระองค์ แลพระพุทธรูปทรง พระราชอุทิศสนองพระคุณ สมเด็จพระโอรสาธิราช แลสมเด็จพระชนกนาถก็ หุ้มทองคำทรงเครื่องต้น แต่พระปฏิมากรหุ้มทองคำทรงเครื่อง ก็ทรงสร้างหลายพระองค์ แลพระพุทธรูปหล่อด้วยเงินเท่าพระชัณษา ทั้งพระพุทธรูปปฏิมากรไสยาศน์ยาว ๘๐ ศอกเป็นอาทิ ทรงสร้างพระปริยัติธรรม ก็วิจิตรด้วยผ้าห่อแลสายรัดกรอบฉลักแล้วด้วยมหัทธมวัตถุต่าง ๆ แลกระทำมหารวมการสมโภชพระอาราม เป็นต้น ก็บริจาคนานถวายไตรจีวรบริกขารแก่พระภิกษุสงฆ์ครั้ง ๆ กันบริขรณ์นิพพาน สัทธาธิโก พระองค์ยังด้วยศรัทธาธิคุณควรสรรเสริญ ในการที่บำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ เป็นอันมาก

ตามพหัตถิณูฯ เสดหัตถิณูฯ ลลิตว่า พระองค์ได้ตามพหัตถิให้นามมงคลหัตถิน แลได้เสวยครหัตถิ ให้นามพระยามงคลนาคินทร ๑

อุปรภาเค ครันอยู่มาในอุปรภาคัสมี สมเด็จพระมหา
อุปรราชบีคฺจฉาเสด็จทิวงคต

กุกกรลั้วจฉรกาเล ครันในกาลเมือยจอโทศก จุลคัก
ราช ๑๒๑๒ ปี ธรณินโท สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงพระประชวรหนัก จึง
ทรงพระมหาปริจาคพระราชทรัพย์ถึงสองพันชั่งเศษ อุทิศถวายแก่พระ
ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก เป็นค่าจตุปัจจัยองค์ละ ๕ กหาปณะ ถึงสุกร
สังวัจฉรวนตันเจตรมาศก็เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติได้๒๗พรรษา

ตทา เสนาปตาทโย ครั้งนั้นมหาชนทั้งหลายมีเสนาบดี
เป็นต้น พร้อมกันไปกราบทูลอาวธนาสมเด็จพระอนชาภิราช อสัมภิน
ชาติสัมมตีวงษ์ ทรงพระนามเจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงษ์ ให้ลา
ผนวชออกเสวยราชสมบัติ กุกกรลั้วจฉรวิสาขมาสฤษณมีย์ ในกาล
เมือจุลคักราช ๑๒๑๓ ปี กุญตรีศก วิสาขมาศขุรณมีเพ็ญเดือน ๖

ศุกรวารปริเชทกาลออกอุษฐุ พร้อมด้วยวิสาขนักขัตตมงคลอุษฐุ
ก็ถวายพระบรมมหาราชาภิเศก ถวายพระนามตามคุณปกาสิตว่า
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ สุธธสมมติเทพยพงษ์ วงษา
ติศวรกระษัตริย์ วรชัฎยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิ
ราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเควระหณั จักรกรัษบรมนารถ อติศวร
ราชรามวรังกูร สุจริตมุล สุสาธิตออกอุษฐุวิบูลย์ บุรพาคุณย์
กฤษฎาภินหาร สุภาธิการรังสฤษทิ ธัญญลักษณวิจิตรโสภาคย
สรวพางค์ มหาชนโตมางคประนตบาทบงกชยคค ประสิทธิสรวพศุภ
ผลอกม บรมลขมาลมหาบุษษรัตน คึกษาพิพัตน์ สรวพอรรตโกศล

สุวิสุทธิวิมลศุภศีลสมาจาร เพชรญาณประภาไพโรจ อเนกโกฏฐิ
 สาธุคุณ วิบุลยสันตทาน ทิพยเทพาวตารไพศาลเกษรคิคุณ อคฺลย
 พิเศษ สรรพเทพเวศรานุรักษ์ เอกอรรคมหาบุรุษ สุตพุทธมहा
 ภาวะวิ ทวีปฎิกาทิโกศล วิมลปรีชา มหาอุคมบัณฑิตย สุนทร
 วิจิตรปฎิภาณ ขริบูรณคุณสารสยามาทิโลกยทิลก มหาปวิวารนา
 ยกอนันต์ มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศิรินทร มหาชนนิก
 สโมสรมมต ประสิทธิ์วรยศมโหคณบรมราชสมบัติ นพพลเสวตร
 ฉัตรกาศิฉัตร ศิริวิโรจน์ปลักษณมหาบรมราชาภิเศกามิสิต สรรพ
 ทศทิศวิชาติไชย สกลมไหสวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทร
 มหารามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาทิไศร
 รัตนสรณารักษ์ อุกฤษฐศักดิ์อิศวรคนเรศวราธิบดี เมตตากฤณาสิทธิ์
 หฤทัย อโนปมัยยัญญการ สกลไพศาลมหารัษฎาภิเษนทร์ ประเมนทร
 ธรรมิกมหาราชาธิบดี บรมนารถยพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ครั้นเสด็จถวัลยราชในราชสมบัติแล้ว อุปริชเช กนิฐฐิ
 ฐูเปตฺวา จึงตั้งสมเด็จพระราชอนุชาธิบดี ทรงพระนามเจ้าฟ้ากรม
 ขุนอิศเรศวรรังสรรค์ เป็นพระมหาอุปราชบรมราชาภิเศกกับพระบรมราช
 โองการ ถวายพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระปวเรนทรวราเมศวร์
 มหิศวเรศวรรังสรรค์ มหันตวรฤทธิไชยมโหฬารคุณ อคฺลยเดช
 สรรพเทพเวศรานุรักษ์ บวรจุลจักรพรรดิราชสังกาศ อุกโตสุชาติสัง
 สุทธเควระหณี จักวิบรมนารถ อิศรราชรามวงษ์กูร บรมมกุฏนเรนทร์
 สุโรไสทรานุชาธิบดีคินทร์ เสนางคนิกนรินทร์ปวราธิบดีเชษฐ์ พลพยุหเนตร

นเรศวรมหัทธินทรนายก สยามาทีโลกยติลภมหายุรรัตน ไพบูลย์
 พิพัฒน์สรรพศิลป์าคม สุนทรโคมกิจโกศล สัตย์ปลลเสวตรมัตถ
 ศิริรัตนมหาขรรษาภิเสกามิสิต สรรพทศทิศพิชิตไชย อุดมมไหสวริย
 มหาสวามินทร์ สเมกขรณินทรานราช ขวรนารถชาติอาชาวไศรย
 ศิริรัตนไศรยสรณรักษ์ อุกฤษฐุศักดิ์กสิสรวพรวิญญาธิเบนทร์ ปวเรนทร
 ธรรมิกราชขพิตร พระบันเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จถวัลยราชพระขวร
 ราชวัง

สัจปรีธรรม์เม จูโต พระองค์ทรงตั้งอยู่ในสัจปรีธรรม
 คือ กตัญญูแก่พระเวท มีพระอนสรค่านึงถึงพระคุณแห่งสมเด็จพระบรม
 ราชชนนี ผู้เป็นพระแม่ในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ซึ่งเป็นสมเด็จพระ
 พระราชบิดาในสมเด็จพระศรีสวรินทิรมุฑปดิภาสวดีศรีนครินทรธรรมา
 จะปฏิการสนองพระคุณได้ อันเสด็จสวรรคตล่วงแล้วได้ ๓๕ พรรษา
 จึงทรงสมมุติฐาปนาพระอัฐิ ถวายพระนามเลื่อนขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระ
 พระศรีสรีเยนทรามาตย์

สมเด็จพระปรเมนทรรวมิกมหาราชชาธิราช มีศักดิ์มีเม จูโต
 พระองค์ตั้งอยู่ในมิตถธรรม กอปรด้วยเมตตากรณาในบรมวงษาราช
 แลราชปยุรวงษ์ แลพระญาติสัมพันธ์อันสืบเนื่องมาแต่สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ จึงทรงพระราชนิธิธิฐาปนาสมณุตมา
 ภิเศกพระบรมวงษ์ กรมหมื่นนชิติชิโนรส เป็นกรมสมเด็จพระปรมา
 นชิติชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงษ์ ขวรมพงษาธิบดี จักรบรมนารถ ปฐม
 พันธุมหาราชอวรางกูร ปรเมนทรวเรนทรสุริยสัมมานาภิสักกาโรคมสถาน

อริยสัมมาลาจารพิเศษมหาวิทยาลัย มงคลธรรมเจดีย์ตมตวาทิสัทธิมนุญ
 อุดลยคุณคณาธาร มโหฬารเมตยาภิธยาไครย ไทรขี้ภูงกกลาโกศล
 เบญจปดเสวตวรรต คีรีตโนปลักษณมหาสมณตมาภิเสกาทิสิต
 ประมุคณฐฐสมณคักกัธารง มหาสงฆปริณายก พุทธศาสนคิลก
 โลกุตมมหายัณชิตย สุนทรวิจิตรปฏิภาณ ไวยคัณญาณมหากระวี
 พุทธาทิศีรรัตนไทรยคณวรัภย เอกอรรคมหาอนาคาริยรัตน สยามา
 ทิโลกยปติพิพัทธพุทธบรสิสัยเนตร สมณคณินทราธิเบศร์สกลพุทธจักโว
 ประการกิจ สฤยคิสิกการ มหาปาโมกขประธานวโรดม บรมนารถ
 ยพิตร เสด็จสถิตยณวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
 เป็นประธานแก่สมณบรสิสัย ทั่วพระราชอาณาเขต

ทรงตั้งให้สมเด็จพระอริยวงษาคตญาณปริยัตวรสังฆาธิปัตติ คีรี
 สมณตมปริณายก ตรีขี้ภูงโกศลวิมลปริชา มหาอตรคณฤศรสถุทธิ
 สังฆาราม คามวาสี อรัณยวาสี คณะ ๑ ทรงตั้งสมเด็จพระวันรัต
 ปริยัตติพัฒน์พงษ์ วิสุทธิสงฆปริณายก ตรีขี้ภูงโกศล วิมลญาณ
 สุนทร มหาทักษิณคณฤศรบวรสังฆาราม คามวาสี อรัณยวาสี คณะ ๑
 ทรงตั้งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณอดุลยสุนทรนายก ตรีขี้ภูง
 วิทยาคุณ วิบูลย์คัมภีรญาณสุนทร มัชฌิมคณฤศร บวรสังฆาราม
 คามวาสี อรัณยวาสี คณะ ๑ ทรงตั้งสมเด็จพระพุทธมาจารย์ อเนกสถาน
 ปริชา สักขิสุทธจริยาสมบัตติ นีพิพัทธคุณ คีรีสุนทรพรตจาริก อรัณยนิค
 คณิศร สมณนิกรมหาปริณายก ตรีขี้ภูงโกศล วิมลศีลขันธิ คณะ ๑
 เป็นคณะใหญ่ในสมเด็จพระปรมาณูชิต

ทรงตั้งพระวรวงษ์ที่ ๒ พระองค์เจ้าฤกษ์ผู้ทรงผนวช เป็น
กรมหมื่นขรรค์ชัยพิณธิ์ บัณฑิตพรหมจรรย์ธรรมวายุค ปฏิบัติสุทธคุณ
นายก พุทธศาสนคิลกปวริชบรรพชิต สรรพธรรมิกกิจโกศล สิวิมล
ปรีชา ปัญญาอรรคมหาสมณคตมบรมพิตร เป็นเจ้าคณะหนึ่ง

ในพระบรมวงษ์ ๒ พระองค์ ทรงเลื่อนกรมขุนรามอิศเรศ เป็น
กรมพระรามอิศเรศ สรรพเชษฐบรมวงษ์ ปฐมพงษ์ภูวนารถ วรราช
ศักดิ์สมมติ วิสทธิเกียรติคุณ วิมลเดชขกนินทร์ นรินทรบพิตร ๑ เลื่อน
กรมหมื่นสวัสดิ์วิไชย เป็นกรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์ ศุขวัฒน์วิไชย ๑
ในพระเจ้าพี่ยาเธอ

พระเจ้าอนงยาเธอขึ้นเลื่อนกรม ๕ คือ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร
เทพนิกรขียนุรักษ์ วรศักดิ์พิเศษ บรมเชษฐวราทิวงษ์ พงษานุพงษ์
ประดิษฐา สุนทรปรีชานภาพ ศุภกาพยปฏิภาณ สุตไพศาลอรรค
ธรรมสาทร ธรรมิกนารถบพิตร พระองค์ ๑ กรมพระพิพิธโลก
ภูเบนท์ นเรนทรสรีวงษ์ อิศรพงษ์พรพิพัฒน์ ศักดิ์รัตนฉำรง คุณา
ลงกฎเกียรติวิมลย์ อดลยเดชบพิตร พระองค์ ๑ กรมพระพิทักษ์
เทเวศร์ นเรศรราชรวินงษ์ อิศรพงษ์พิพัฒน์ศักดิ์ อดมอรรควรยศ
วงษประนตนาถนเรนทร์ พาหนนทรบพิตร พระองค์ ๑ กรมหลวง
มหิศวรินทราวมเรศร์ พระองค์ ๑ กรมหลวงวงษาธิราชสถิต พระองค์ ๑
ทรงตั้งกรม ๘ พระองค์ กรมหลวงภูเนตรนรินทรฤทธิ พระองค์ ๑
กรมหลวงเทเวศร์วชิรินทร์ พระองค์ ๑ กรมขุนสรวพคิลบัปรีชา
พระองค์ ๑ กรมขุนสถิตย์สถาพร พระองค์ ๑ กรมหมื่นถาวรยศ

พระองค์ ๑ กรมหมื่นอดงกฎทิพย์วิชา พระองค์ ๑ กรมหมื่นวรศักดิ์ดา
 พิศาล พระองค์ ๑ กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ พระองค์ ๑ กรมหมื่น
 วรจักรธรรมาภาพ พระองค์ ๑ ทรงตั้งพระเจ้า้องยาเธอเจ้าฟ้าองค์กลาง
 เป็นสมเด็จพระเจ้า้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลา อิศวราชิราชวิวงษ์ ขรม
 พงษ์ปักษิพัทอ บุรุษรัตนวโรภโตสุชาติ บริสัยขณารณนรินทรราชิขัติ
 พระองค์ ๑ ในพระขวรวงษ์ เลื่อนกรมหมื่นนรานชิต เป็นกรมชน
 นรานชิต พระองค์ ๑ ในพระขวรวงษ์ที่ ๒ ทรงเลื่อนกรมหมื่นนิเบศร์ขวร
 เป็นกรมชนนิเบศร์ขวร พระองค์ ๑ ในพระราชขวรวงษ์ โปรดให้เป็น
 กรม ๖ พระองค์ กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์ ๑ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ๑
 กรมหมื่นราชสีหวิกรม ๑ กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ ๑ กรมหมื่น
 อุดมรัตนราชิ ๑ กรมหมื่นภูษิตราชิทย ๑ โปรดให้พระองค์น้อย
 ในพระขวรวงษ์ที่ ๒ เป็นเจ้าฟ้าอิสราพงษ์ เกวลวงษ์วิสุทธิ สุรัสหิตมคักกิ
 อภิลักษณปวโรภยชาติ บริสัยขณารณนราชิขัติ ๑

ฝ่ายภูษิตราชิขัติสององค์นั้น ทรงตั้งเป็นสมเด็จพระยา
 ขบรมมหาขุขรวงษ์ ขุขตมพงษนายก สยามติลกโลกานูบาลนารณ
 สกลราชวราณาจักรราชิเบนทร์ ขุขเมณฑรมหาราชานุกูล สรรพกิจ
 มูลมเหศวรเชษฐาธิมาตราชิขัติ ทวีสรณรัตนธาดา อุดุลยเทศานูภาพ
 ขพิตร ๑ สมเด็จพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นรเนตรนารณราช
 สุริยวงษ์ สกลพงษ์ปักษิขุข มุขมาตราชิขัติ ไตรสรณศรีรัตนธาดา
 สกลมหารัชชราชิเบนทร์ ขุขเมณฑรมหาราชวโรประการ มโหฬารเทศา
 นูภาพขพิตรองค์ ๑ ฝ่ายเสนาบดีโปรดให้พระยาราชสุภาวดี เช่น

เจ้าพระยานิกรบดินทร์ มหินทรมหากัลยาณมิตร อเนกบุญอุทิศประสิทธิ
 สาธุคุณ วิชฌยคุณผล นิพัทธกศลกิริยาภีรวัฑ ธีญณสารสมบัติ
 บิรวารสมบุรณ อญลยเมตยาชวาวาชาไศรย ศีวีรคณไศรยสุรณารักษ์
 อุดมศักดิ์พิเศษ นาครามาคยเชษฐมหาสมุหนายก สยามโลกยติลก
 บรมราชมหิศร์ สกลไตรทศปเทศาภิยคั มหาราชสีหุมทธารร อวรค
 มหาคทยวริศรเสนาภิยคั อภัยพิริยปรวกรมพาหุ ที่สมุหนายก
 ผู้สำเร็จราชการทั้งปวงในกรมมหาดไทย ทรงตั้งพระยาศรีสุริยวงษ์
 เปนเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษ์พิสุทธิ มหาบุรุษรัตโนคม
 ที่สมุหพระกลาโหม ผู้สำเร็จราชการทั้งปวง ในกรมพระกลาโหม
 อนึ่งพระปยุรวงษานวงษ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทนอกนั้น ก็พระ
 ราชทานยศศักดิ์โดยอันควรแก่คุณแลความชอบเป็นอันมากยิ่งกว่าทุก
 แผ่นดิน

อนึ่งในการพระบรมศพสการก็ยิ่งกว่าพระบรมศพทุกทศครั้ง
 ส่นองพระคุณพระบรมเชษฐาธิราช ทานวัส จินเนโต บัคินพระองค์
 ทรงพระอนุสรค่านิ่งถึงพระเชษฐพระคุณสมเด็จพระโอยกาธิราช แล
 สมเด็จพระบรมชนกาภิยคั อันเคยทรงสักการบูชาพระธรรมเทศนา
 ด้วยจิตที่ขจรใจโลกามิต เปนอสทิตทานอันใหญ่หลวง จึงโปรด
 พระราชทานทรัพย์ ให้สมเด็จพระยาทั้งสององค์ กับเจ้าพระยา
 นิกรบดินทร์ กระทำกระพาทใหญ่บูชาธรรม เพื่อจะทรงพระราชอุทิศ

ถวายเป็นปฏิธานบรรณาการแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แลสมเด็จพระ
 พระชนกาทิบัติ แลสมเด็จพระเชษฐาธิราช อันเสด็จสวรรคต แล
 พระราชกุศลสรรพทุกประการ ซึ่งข้าพเจ้ามาแต่ก่อนก็ แลพระ
 ราชกุศลซึ่งทรงถวายจัดขุ้ขุ้ไต่จรจรปริกขารภณชั้ ตั้งแต่บรม
 ราชาภิเศกจนบัดนี้ที่ทรงพระกระเวทที่พระราชอุทิศสนองพระคุณสมเด็จพระ
 บรมกระษัตริย์ทุก ๆ พระองค์ ซึ่งดำรงแผ่นดินสืบ ๆ มา ตั้งแต่
 สมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีเป็นปฐมกระษัตริย์ผู้ครองศรีอยุธยา ล่วงเศ
 กุศลก็มีมื่ กตัญญูนา ๆ ปฏิการ กั้ควา ขื่อทกระทำพระราชกุศล
 ้วยทรงพระสังเวช เหตุรกมาตามพระราชพงษาวการ เห็นว่า
 เป็นอนิจจังโดยแท้ อนิจจังติ กตาย ้วยภวามีได้ล่วงพ้นซึ่งที่สค
 คือความพินาศ แลทรงปฏิการพระบรมญาติ แลบรมวงษ์กระษัตริย์
 สืบ ๆ กันมา ้วยพระกตัญญูกระเวที้ แม้ก้าหนดโดยชนวนสานวิถึ
 ก็เห็นว่าเปณญาณสัมปยุตชวะโดยแท้ ที่สคทานขริจากแก่ปฏิการก
 ก็เห็นว่าเปณจิตตาลังการทานประคัยพระวิษัสสนาจิตร อนึ่งนามแลรูป
 ก็ไ้ทรงพิจารณากำหนดเนอง ๆ ้วยสุคตามยญาณแลอนุโพธิญาณ
 โดยพระอนิจจาติลักษณะ เหตุคังนั้นสรรพกุศลสมาทาน มีทาน
 ขารมีเปณคัน ก็คงเปณวิวัฏุอุปนิสสัยเปณขุ้ขุ้แก่พระนิพพาน อนึ่ง
 ก็ทรงกลปนาผลอุทิกทัวเทพามาณษย์อนันคณิกรลัคัว ก็สมควรที่
 พระบรมวงษานวงษ์ แลข้าทูลลของอุลั้พระบาท แลสมณชั้พราหมณชั้
 ประชาราษฎร จะรัยพระราชอนุโมทนาอันวยไชย ให้เจริญพระชนม์
 จะไ้ฟังพระขารมี อนึ่งสรรพเทพนิกรทั้งหลาย อนไ้อนุโมทนา

บุญญาภิสงฆ์ที่ทรงพระราชอุทิศให้ ก็ควรช่วยอภิบาลรักษาพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระบาทสมเด็จพระที่นั่งเกล้าเจ้า
 อยู่หัว ทั้งสองพระองค์ กับทั้งพระบรมญาติแลปยุรวงษานุวงศ์
 ข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แลสมณชีพราหมณประชา
 ราษฎรทั้งปวง ทัวพระราชอาณาเขตวให้นฤภัยพิบัติ ให้เจริญสุข
 สวัสดิภาพพิพัฒมงคลการ แก่พระบรมโพธิสมภาร เอวัง ก็มี ด้วย
 ประการฉนี้

พระราชพงษาวดารย่อ ลำคัยนัยพระษัตริย์ค้อค้อกันมาจนถึง
 บัดนี้ สิริเป็นพระษัตริย์ ๓๕ พระองค์ อันดำรงแผ่นดินสืบสืบมา ฯ

